Registered No4—1872.

वऱ्हाडसमाचार.

पुस्तक ७ अकोला, रविवार ता० १३ एप्रिल सन १८७३ इ० अंक १५

जाहिराती.

ऱ्हाडसमाचाराची किंमत

	रु.
ंचे अगाऊ	६
अखेर	७
कळ अंकास	०४
डाकहांशील.	
ंचे अगाऊ	१०८
,, अखेर	२

नोटिशीबद्दल.

ठी, दर ओळीस	०१०६
व नोटिस दुसरे खेपेस	०१
लश लिपींत दर ओळीस	०४
, दुसरे खेपेस	०२

गजकरणाचे औषधाच्या डब्या किंम
०६ आणे. थंड पाण्यांत भिजवून गंधा
ाणें झाल्यावर उटीसारखें लावावें.

शिवलीलामृत अध्याय ११ व
व्यंकटेशस्तोत्र.
असें एकत्र पुस्तक कोणी भाविक गृ
यानीं आमचे छापखान्यांत टाइपावर
पविलें त्याच्या थोड्या प्रति विकावया
र आहेत. किंमत ०६ आणे व डाक
ील ०१

[illegible]

सर्व लोकांत खालीं सही करणार जा
करितो कीं, रेल्वे स्टेशन नदनेरा
के उमरावती एथें आमचे युरोपियन
हाणजे विलायती मालाचें दुकान
. त्यांत सोडावाटर, लेमोनेट, टा
काढण्याचा नंबर १ चा नाइड टेल
रचा साच्या आणिला आहे. व
उत्तम प्रकारचा माल तयार करण्या
ा आह्मी चालूं केलें आहे. यास्तव
णी आमचे दुकानावर सदरहू प्र
माल घेण्यास येतील अगर हुकूम
वगैरे पाठवितील त्यांना किफायतवा
देण्यांत येईल. तसेंच ज्यांस खु
डेल त्यानें आह्मांस आपला पत्ता व
ाठवावें ह्मणजे आह्मी त्यांस माल पा
देऊं. कळावें तारीख १ माहे एप्रि
१८७३ इसवी.
(सही) रुस्तुमजी दादाभाई शापको
प्रर व कंट्राक्टर दुकान नदनेरा.

नोटिसा.

टिस—वामनराव गोविंद जमादार रा
मूर्तिजापुर जिल्हा उमरावती यास
म देवमणदास कनोजी ब्राह्मण
मूर्तिजापुर यांजकडून नोटिस
येते कीं, तुमची आमची देव
ीन तीन वर्षें चांगले प्रकारें चाल
असें असतां अलीकडे तुमचें
कांहीं गैल आला आहे असें दिस
असो. आह्मी तुमचे देण्यांत
०।१० महिन्या मागें ४९९ रु
स दि[illegible] आपले
आमचे [illegible] नाहींत
व स्वतंत्र रीतीनें आह्मी त्या विषयीं पा
वती मागत असतां तीही दिली नाहीं.
त्यापुढें तुमचा आमचा ८१ खंडी गव्हां
चा सवदा झाला त्याची पावती तुह्मी दि
ली आहे. व त्या नंतर २५ खंडी ग
व्हांचा सवदा केला त्याची पावती दि
ली नाहींत. एकूण ४९९ रुपयांची व
शेवटील २५ खंडी गव्हांचा अशा दोन
पावत्या तुह्मांकडून आल्या नाहींत. माग
त असतां देतों देतों ह्मणून ह्मणता व
देत नाहीं. यावरून तुह्माला मुद्दाम ही
नोटिस दिली आहे तर नोटिस पोंचल्या
पासून १५ दिवसांचे आंत सदरहू रकमा
आमचे खात्यास जमा केल्या नसल्यास
करून त्यांच्या पावत्या आह्माकडे पाठवून
द्याव्या व हिशेब रुजू करून आमचे
खातें पुरें करावें तसें न केल्यास त्या सं
बंधानें कायदेशीर तजवीज करावी लाग
ल्यास खर्चाचा बोजा तुमचे शिरावर पडे
ल कळावें तारीख ७ एप्रिल सन १८७३.
(सही) परशराम देवमणदास दस्तुर
खुद.

नोटिस रा. रा. सोनाजी वल्लद तुका
राम व तुकाराम वल्लद विठोबा शिं
पी कस्बे खामगाव यांस खाली
[illegible] यांजकडून नोटिस दे
ण्यांत येते कीं तुह्माकडे ताबे गहाण ख
ता बद्दल ऐन रुपये १०० व व्याज येणें
असून त्याची आदाई तुह्मी करारा प्रमा
णें केली नसून गहाण लिहून दिलेले घर
ही आमचे ताब्यांत करून दिलें नाहीं क
रितां ह्या नोटिसीनें तुह्मास कळविण्यां
त येते कीं सदहू रुपये आठ दिवसांत
आदा करावे नाही पेक्षां गहाण लिहून
दिलेले घर आमचे ताब्यांत द्यावे ह्या
दोहो पैकीं कोणतीही गोष्ट न केल्यास
घर आमचे ताब्यांत देई पर्यंत दरमा
हा तीन रुपये प्रमाणें भाडे घेतलें जाई
ल या शिवाय तुह्माकडे खाते बाकी बद्द
लही रुपये आहेत तेही आठदिवसांचे
आंत आदा करावे, आदा न केल्यास
ह्या रकमेबद्दल व वरील रकमेबद्दल कोर्टां
त फिर्याद करून दोन्ही रकमा नोटिसी
चे खर्चासुद्धा भरून घेतल्या जातील. क
ळावे तारिख ८ माहे एप्रिल सन १८७३
(सही) माधवराव चुणीलाल दुकान
खामगाव दस्तुर चुणीलाल.

पत्रव्यवहार

या सदराखालील मजकूर पत्रकर्त्याच्या
मतास मिळूनच असतील असें समजूं नये.

रा. रा वऱ्हाडसमाचारकर्ते यांस:—
वि. वि. आपणाकडे खालील च्यार
ओळी लिहून पाठविल्या आहेत. तरी
आपण मेहेरबानी करून त्यांस आपले सुं
दर पत्रीं जागा द्याल अशी आशा बाळगू
न आहें.
महाराज या वऱ्हाडांत विद्यावृद्धी हो
ण्याकारितां आपले दयाळु सरकार किती
झटत आहे; आणि लाखो रुपयेही त्या
कामाकडे खर्च करीत आहे. असें असून,
वऱ्हाडांतील लोक तिकडे लक्ष न देतां
नानाप्रकारच्या कल्पना काढून आपलीं
मुलें केवळ अविद्वान् करितात. महाराज
मी कसे तेव्हां येथें कांहीं कामाकारितां
गेलों तेव्हां रस्त्यावरच एक नवीन बांधले
ली इमारत पाहिली. तेव्हां मी तींत शि
रलों तों आंत शाळा आहे असें पाहिलें.
नंतर तेथें क्षणभर विसावा घ्यावा ह्मणून
बसलों.इतक्यांत तेथें रा.नरसय्या चीफ का
न्स्टेबल व रा. मनाजी देशमुख हे उभयतां
आले. नंतर कांहीं लोकांना बोलावून
आपलीं मुलें शाळेंत पाठवावीं वगैरे त्यांनीं
पुष्कळ उपदेश केला—ते ह्मणाले तेव्हांरे
हा गांव सुमारें हजार नाराशें घरांचे
वस्तीचा असून या गावचे सरकारी शाळेंत
१५ किंवा वीस मुलें असणे किती लाजि
रवाणें आहे? नावासारखी कीर्ती पाहिजे व
गावाप्रमाणें शाळा पाहिजे तरच त्या गा
वाची आणि गावाची शोभा. का पत्र
कर्ते महाराज इतका उपदेश चीफ का०
यांणीं केला परंतु एकाचे तरी तोंडांतून
सोन्याचीं अक्षरें बाहेर निघालीं ह्मणाल
तर नाहींहो नाहीं. अस्तु. मला त्या
[illegible]
गेलों. आतां मनाजी देशमुख व चीफ
यांजला जी सूचना करावयाची आहे ती
पुढें एखादे वेळेस करीन पत्रविस्ताराची
माफी करून हा मजकूर छापावा. कळावें.
तारिख २० माहे मार्च सन १८७३ इ०.
"एक न."

रा. रा. वऱ्हाड समाचार कर्ते यांस:—
वि. वि.—खालील मजकूर कृपा क
रून प्रसिद्ध करावा.
खालमजकुरीं वणीची यात्रा तारीख
२५ फेब्रुवारीपासून सुरु झाली तेथें
जाण्या कारितां मी निघालों तों तारीख
२६ रोजीं मौजे लखरी तालुक वणी
येथें मुक्कामास उतरलों हा गांव मोठा
आहे. ह्मणजे सुमारें ८००।१००० घरां
ची वस्ती आहे. व एथें वहिवाटदार पा
टील दोन असामी आहेत त्यांची वहिवाट
सालवाटणी प्रमाणें चालतो म्हणजे अवल
साल एप्रिल महिन्यापासून सुरु होती ज्या
वेळीं आम्ही लखरीस उतरलों त्या वेळीं
लखरी गांव हा असा मैला होता कीं
नाल्यावर पाणी आणण्या साठीं जाणे
झाल्यास मोठी मुष्कील पडत असे ते
व्हां आम्ही तेथील माणसास पुसतां त्यां
च्या सांगण्यांत आलें कीं, खालमजकूर
च्या पाटलाची पाटिलकी केवळ राम
राजा सारखी आहे. म्हणजे पाहिजे
तैसें मैल वगैरे केला असतां कांहीं हर
कत नाहीं हे कांहीं अंशी वहिवाटदार
पाटलास भूषणास्पद असेल खरें परंतु
अमलदार आले म्हणजे शिपायांचें तोंड
मोकळें करावें लागतें व जातीने
रयतेच्यां मेहनतावर सर्व रयतेस
नवी माती टाकावी लागते तेव्हां हें क
जेजस कारण नव्हे काय? असो तूर्त इंग्रजी
राज्यांत अशी वहिवाट करण्यांपक्षां स्वस्थ
बसणें बरें आहे. हें त्यांनीं लक्षांत धरण्याजो
गें आहे. दुसरे वहिवाटदार पाटील पुंजा
रामजी हे आपले कामांत हुशार आहेत
म्हणजे यानीं चार्ज समजून घेतल्यापासून
गावांतील सफाई अशी केली आहे
कीं, त्याप्रमाणें तालुक्याचे ठिकाणीं [illegible] पा
हण्यांत आली नाहीं. हे आपले काम
फार लक्ष लावून करितात. व ह्या गाव
चें हें वडील घराणें असून वतनदारीही आ
हेत व कायदाकानूंत वाकबगार व घर
चे श्रीमान आहेत. असें असतां, तहशि
लदार यांनीं ह्यांस खुर्ची मिळण्याच्या या
दिवीतील यांचे नाव कशावरून कमी केलें
हें कांहीं समजत नाहीं. असो कळावें ही
विनंती.
"फिरस्ता."

योग्य गोष्टीकडे लक्ष देणें.

फोटोग्राफीचा उपयोग.

रा. रा. वऱ्हाडसमाचार कर्ते यांस:—
वि. वि. [illegible]
विचार झाला असतां तींतील व्यंगें बाहेर
पडून तिचे स्वरूप चांगलें दिसूं लागतें द
मडांत जरी मूर्तिला आहे तरी त्या वरील
पडदे काढिल्यावाचून सुबक पणा नजरेस
येत नाहीं तसेंच हरएक विषया संबंधी
विवेचन करितांनां दृष्टोत्पत्तीस येतें. या वि
षयीं तूर्त आपण करांचें उदाहरण घेऊं.
प्रत्येक मनुष्य कुटुंबातील मुख्यास आ
पल्या संरक्षणा बद्दल किंवा आपण त्यांशीं
प्रजाधर्मानें बांधलों आहोत ह्मणून राजास
कर दिला पाहिजे. राजश्री हा मायना
आपले इकडे प्रत्येक मनुष्यास आहे. त्या
चा मतलब राजश्रीनें राज्यलक्ष्मीनें अर्थ
शास्त्रप्रमाणें परंपरेनें त्यांचें पोषण होत
आहे. आतां जर असें उघड आहे तर प्र
त्येक मनुष्यानें अगर कुटुंबांतीलें मुख्यानें
मगदूर माफक कर सरकारास द्यावा हें रा
स्त आहे. कित्येकांचें ह्मणणें असें आहे
कीं, सरकारचा वास्तविक हक्क ह्मटला
ह्मणजे जमिनीवर आहे तेव्हां तिचे वहिवा
टणारे काळीकर यांजपासून कर घ्यावा.
पांढरपेशा जवळून घेऊं नये त्यास हें म
त क्षणभर कबूल करून चाललें असतांना
ही पांढर पेशे सरकारास आपल्या मेहन
तीचा कांहीं तरी अंश देतात असें होतें-
पहा, धान्याची किंमत अर्थ शास्त्रा प्र
माणें श्रम, काळ, आणि त्यास लागणारा
खर्च या वरून वाढते तेव्हां अर्थात त्या
च्या गिऱ्हाइकाचा द्रव्यांश परंपरेनें सरका
रांत गेला हें उघड आहे. असें असतां
कित्येक कारणावरून हिंदुस्थानावर करा
चें ओझे लादलें गेलें आहे व तें हिंदुस्था
नांतील लोकांचें शक्ती [illegible] हे. दिव
स भर कावाड कष्ट क[illegible]ड्या भरड्या

अन्नवस्त्रानें पोषण करणारे जे मजूर लोक तेही कित्येक प्रसंगीं करास चुकले नाहींत- एका युरोपिअनाचें असें ह्मणणें पडलें कीं आमचे इकडे दरवर्षांतून एक द्वितियांश व कधीं कधीं तीन चतुर्थांश आपलें उत्पन्न सरकारांत द्यावें लागतें. त्यास ही गोष्ट जमिनीचें उत्पन्न कमी असल्यामुळें कदाचित असावी- तत्प्रकार हिंदुस्थानांत नाहीं असें असतां सरकार कर घेतेंच तर त्यास वरील मताप्रमाणें दूषण न देतां एक युक्ती सुचवितों ती.

तारायंत्रें, आगगाड्या, आगबोटी या युक्ती निघाल्यापासून व्यवहारांत त्यांचा चांगला उपयोग होऊं लागला. तसाच फोटोग्राफाचा जनरल उपयोग झाला नाहीं. तो व्हावा व त्यापासून बंदोबस्त होऊन लबाडी बाहेर पडावी व करही वसूल व्हावा. अशी योजना सुचवितों तिजकडे लक्ष दिलें पाहिजे.

(पुढें चालू)

वऱ्हाडसमाचार.

मिती चैत्र वद्य १ शके १७९५

अकोला म्युनिसिप्यालिटी.

वऱ्हाडांत म्युनिसिपालिट्यांचें काम चांगले प्रकारें चालत नाहीं. कारण तशीं मोठीं शहरें वऱ्हाडांत विशेष नाहींत. व जीं आहेत त्यांत उमरावती व खामगांव हीं दोनच आहेत व त्यांतील म्युनिसिपालिट्यांचें काम इतर ठिकाणांपेक्षा कांहीं बरें चालतें हें खरें आहे. तरी एकंदरींत साऱ्या वऱ्हाडांत म्युनिसिपालिट्यांची व्यवस्था कांहीं नीट नाहीं. व त्यांचें कर बसविण्याचे कामांत कांहीं धरबंद नाहीं आणि खर्चांत व लोकांच्या सोयी करून देण्याचे कामास या म्युनिसिपलकमिट्या केवळ तंबाखखोर आहेत, ह्मणून त्यापासून लोकांत कांहीं विशेष प्रकारचें सौख्य आहे असें दिसत नाहीं. उमरावतीची म्युनिसिपलकमिटी सुमारें पावलाख रुपयांची वर्षांत घडामोड करिते व तिचा दरमहा २०० रुपये पगार एक युरोपियन सेक्रेटरी खाऊन जातो पण आज तीन वर्षें पाण्याचा नळ आणण्याविषयीं लोकांची ओरड आहे तिजकडे कोणी लक्ष देत नाहींत. मग या अशा प्रकारच्या संस्थेपासून उपयोग काय? तें आम्हांला कळत नाहीं.

आमची अकोल्याची कमिटी छोटी खानीच आहे पण लोकांच्या गैरसोयीविषयीं ती बडी जबरदस्त आहे असें दिसतें. पहा, अकोल्याची वस्ती आमदीं लहान, यांत व्यापार नाहीं, कोणत्या गोष्टीला मोठासा तजेला नाहीं असें असतां म्युनिसिपल कमिटीचे कर [illegible] पोलिसपट्टी ह्मणून आहे. तो येथें च्यार [illegible] पांच हजार रुपये वसूल करितात. [illegible]र लोकांवर बसविण्यास का[illegible] कांहीं प्रमाण आहे असें मुळींच नाहीं. सुमारें सारख्या स्थितीचीं तीन मनुष्यें असलीं तर एकास कर माफ असतो. दुसऱ्यावर सामान्य प्रतीचा असतो, व तिसऱ्यावर देण्यास असह्य इतका भारी असतो असें ह्मणतात. ते कसेंही असो परंतु इतकें खरें कीं, या पोलिसपट्टीच्या आकारणीस कांहीं नियम नाहीं तसेच ही पट्टी शहर दुरुस्ती करितां असोन शहरांतील बराच मोठा भाग सरकारी नोकरलोक, हे त्या पट्टींत मुळींच नाहींत. व्यापारी, वकील, इतर उदमीलोक गरीब व तेली, माळी, तांबोळी लोक पट्टीचे तडाक्यांत आहेत हें आमच्या मतें रास्त नाहीं. शहर सफाईचा कर शहरांत राहणाऱ्या सर्व लोकांवर सारख्या प्रमाणानें बसविला पाहिजे. असतु. हे कर बसविण्याविषयीं झालें. आतां त्या पैशाचा विनियोग कसा होतो तो पहा.

अकोल्यास म्युनिसिपालिटी होऊन सात आठ वर्षें झालीं इतक्या काळांत ह्मटलें असतां सुमार अर्धा लाख रुपये वसूल झाले असतील पण तितक्यांतून साऱ्या शहरांत एक तरी चांगली पक्की सडक गटारासहीत तयार झाली असल्याचें आह्मांला ठाऊक नाहीं. गांवचे मधून नदी गेली आहे पण तिला कोठें नळ बांधून पाणी पुरविलें असें अजून झालें नाहीं. ही तर मोठी गोष्ट आहे ह्मणून हिजविषयीं थोडा [illegible] करूं पण आजपर्यंत आमच्या अकोल्याच्या म्युनिसिपालिटीनें अंधाऱ्या रात्रीं लोकांस उजेडाकरितां कधीं दिवेही लाविले नाहींत, चहूंकडे सारखे उघळ व घाणेरे आणि नरक कुंडासारखे खोल आणि रोगाचें, दुर्गंधीचें घर असे पेवाचे पायखाने अजून शहरभर आहेत त्यांची सुव्यवस्था म्युनिसिपालिटी करित नाहीं. फार तर काय, तूर्त उन्हाळ्याचे दिवस आले आहेत तेणेंकरून रस्त्यानें जाणार येणारे लोकांचें अंगाचा दाह होतो व त्याचसंधींत उष्ण वायु त्यांवर शुभ्र मृत्तिकेची गुलाल मोठी फेकतो तिच्या निवारणार्थ आमची म्युनिसिपालिटी रस्त्यावर पळभर सुद्धां पाणी कधीं शिंपित नाहीं. तसेंच वऱ्हाडांत आगीचें भय फार आहे व उन्हाळ्यांत बहुत ठिकाणीं घरांचे होम होतात पण ते न होण्याविषयीं म्युनिसिपालिटीनें फायरएंजिन ह्मणजे बंब एकही ठेविला नाहीं. यावरून आमची अकोल्याची म्युनिसिपालिटी उपयोगास छोटी व त्रासास जबरदस्त आहे असें जें आह्मी वर ह्मटलें तें खरें किंवा खोटें हें वाचकांस समजेल. असतु. अशा प्रकारच्या कमिट्यांपासून लोकांस उपयोग नसून त्यांना उगीच अनियमित घबाड मात्र मुठी व ओंजळी भरून कर द्यावयाचा तो कोणत्या उत्साहार्थ द्यावा हें तिनें लोकांस कळविलें तर तिची लोकांवर मोठी मेहरबानी होईल असें आह्मी ह्मणतों.

चारयुगें.

आपल्या हिंदुलोकांच्या पुराणांत ४ युगांच्या बहुत गोष्टी सांगितल्या आहेत. कोणी ह्मणतात कीं, युगें मुळींच खोटीं आहेत; ह्मणजे कवींनीं मनास येईल तसें खोटें वर्णन केलें आहे; कोणी ह्मणतात वास्तविक इतिहास या युगावरून कांहीं कळत नाहीं; व लक्षावधि वर्षें या युगांत घालविलीं आहेत इतकें जुनें हें जग नाहीं. कोणी ह्मणतात अमुक युग अमुक दिवशीं निघालें व त्या वेळेस अमुक ग्रह अमुक ठिकाणीं होते असें मानिलें आहे. यास्तव जोतिषी लोकांनीं मागील काळीचें गणित करून हीं युगें मानिलीं, ह्मणजे हीं ज्योतिषांतील ग्रहमानाचीं युगें आहेत; कोणी ह्मणतात युगसंख्येवरील पूज्यें टाकून बाकीचे अंक घ्यावे; कोणी ह्मणतात हीं युगें दंतकथेनें आलीं, त्यावरून वाईट काळ कसकसा होत आला तें ध्यानांत येण्याकरितां ही युक्ति योजिली आहे; भोळेभोळे लोक आहेत ते असें ह्मणतात कीं, हीं सर्व युगें खरीं आहेत, पृथ्वी फार जुनी आहे, व जशी पुराणांत वर्णन केली आहे तशीच पृथ्वी आहे. याप्रकारें करून लोक अनेक तर्क काढतात, परंतु आह्मांस वाटतें कीं, आर्य लोकांमध्यें चार युगाची दंतकथा जी चालत आली आहे ती आर्यांची स्थिति दर्शक आहे. [illegible]न ह्मणजे जात इंग्लिश लोक, एरियन. ह्मणतात ते लोक हिंदुस्थानांत आले. ब्राह्मण क्षत्रिय व वैश्य यांस द्विज अशी संज्ञा आहे हे आर्यच आहेत व आर्य लोक इतर देशींही आहेत. इंग्रज हेही आर्यच आहेत असें अलीकडे सिद्ध झालें आहे. हिंदुस्थानांत आर्य लोक येण्यापूर्वीं हिमालयाचे पलीकडे त्यांचें मोठें राष्ट्र फुटून चोहोंकडे हे वसाहती करितां गेले, व त्यांतील जो भाग हिंदुस्थानांत आला त्याच्या दंतकथा बहुतकरून वेदांत व पुराणांत सांपडतात. व बहुतकरून पुराणांत ज्या ज्या गोष्टी सापडतात त्यांचीं मुळें वेदांत आहेत. भागवतादिक पुराणें आहेत त्यांत असें लिहिलें आहे कीं, कृतयुगामध्यें देव दानव यांचीं युद्धें झालीं, व ते आपसांत भाऊच होते, परंतु दैत्यांचा मार्ग वेगळा होता. ते उग्र व शूर होते. आणि देव लीन कपटी आणि भित्रे होते. व त्या काळीं सर्व देवांनीं इंद्रास महाभिषेक करून आपला राजा केला. पुढें हा दैत्यांच्या वंशावळीच कारकीर्दीस समाप्त झाला. व त्या काळीं एकच वर्ण होता. आणि ध्यान धर्म होता अशा गोष्टी वेदांतही सांपडतात. यांचा अर्थ इतकाच दिसतो कीं, आरंभीं जाति विभाग नव्हता. कर्मकांडाचा विचार झाला नव्हता. आर्यलोक आपसांत लढाया करित होते. वेद एकच होता. शाखा सूत्र भेद उत्पन्न झाला नव्हता. व हिमालय पासून कैलास इत्यादिक स्थानीं आर्यलोकांची वस्ती होती. या काळाचें नांव कृतयुग.

पुढें वर्ण, भेद उत्पन्न झाला. परंतु क्षत्रियांचा व ब्राह्मणांचा द्वेष पडून पु[illegible] परशुरामाचे कारकीर्दींत लढाया झा[illegible] व त्यांत क्षत्रिय मारले गेले. कर्मकांडा[illegible] विस्तार झाला, शास्त्रापासून भेद झाला, वे[illegible]चे विभाग होऊन ब्राह्मणांचे वेगळाले [illegible] झाले, मागील ध्यानधारणा जाऊन [illegible] प्रकरण ब्राह्मणांनीं वाढविलें ह्मणून-

कृतेतु ध्यायते विष्णुं
द्वापारे यजतो मखैः

असें भागवतांत वर्णनही आहे—या युग[illegible] आर्य लोक हिंदुस्थानांत गंगातीरीं [illegible] भगीरथ राजानें गंगानदीचा शोध क[illegible] तीस आपलें नांव दिलें. तसेच या लोक[illegible] सागर फार दूर ह्मणजे हिमालयांत रा[illegible]रे लोकांस [illegible] समुद्र [illegible] सगरासारखे पराक्रमी झाले. त्यांनीं सा[illegible]पर्यंत गमन केलें; आणि समुद्रास आ[illegible] नांव दिलें ह्मणून तो सागर. याप्र[illegible] पुण्यभूमि किंवा ब्रह्मवर्त येथें वसाहत [illegible]ली. सूर्यवंशाचे राजांनीं राज्य केलें सूर्य राजाचे नावाचे साम्यतेमुळें [illegible] सूर्याचाच वंश असें कवींनीं लावलें [illegible] व भगीरथानेंच गंगा आणिली असें [illegible]लें. व पुढील भोळे लोकांनीं तें खरें [illegible]लें. परंतु भगीरथाचे पूर्वीं पावसाचें [illegible]णी कोणत्या ओघानें जात असे [illegible]चा विचार लोक करित नाहींत. [illegible]दी नव्हती असें ह्मणावें तर वर्षाचा अभाव मानला पाहिजे. आणि असे [illegible] उत्पन्न होतात त्यांचें समाधान [illegible] नाहीं. असो. लोक विचारशील [illegible] तेव्हां या शंकेचें समाधान सहज [illegible] व मग यमुनानदी यमाची बहिण [illegible] नदी सूर्याची कन्या आणि सूर्य वि[illegible]चा जावई या गोष्टी बरोबर आ[illegible]सें ठरणार नाहीं. पूर्वीं अंगिरि[illegible]णी लोक होते व घोड्यावर बा[illegible]र त्यांच दृष्टीस पडले तेव्हां [illegible] यांना व दोन तोंडाचा जीव उ[illegible]त जातो हा कोण? असें ते आ[illegible]णूं लागले. तात्पर्य माणूस[illegible] वर बसलेलें आहे याचा बोध [illegible]ता तसेंच हिंदु लोकांस कित्ये[illegible]ण गोष्टींचा अद्याप बोध नाहीं [illegible] फिरतो कां? असें पुसलें तर [illegible] णतात व चंद्र हरणावर ब[illegible] कवींनीं सांगितलेलें खरें ह्मण[illegible] दाखले पुष्कळ आहेत. असो बृहस्पति, शुक्र वगैरे पंडित हो[illegible]ढ कवींनीं त्यांची योजना आ[illegible] ताऱ्यांवर केली. परंतु त्या[illegible] ग्रंथ प्रसिद्ध आहेत याजमुळें [illegible] होतें हें स्पष्ट आहे. बृहस्पति [illegible] शाना स्मृति या जर त्यांनीं [illegible]तें आकाशांतील नक्षत्रें न[illegible] ज्या नक्षत्रांत त्यांचें नाव [illegible] मति त्यांनीं ठरवि आ[illegible] त्यांत यांचीं नांवें दिलीं आ[illegible] युगांत त्यापैकीं एक दैत्यांकडे [illegible] याकडे असे असतील. [illegible] व्याकरण यांचे पाठीमागी [illegible] होय. याजमुळें त्या वेळीं [illegible] मात्र राहिल्या आहेत, द[illegible]

हीं ह्मणून त्या दंतकथेचा सयुक्तिक इतिहासाच्या नजरेनें अर्थ केला पाहिजे.

तिसरें द्वापारयुग ह्मणजे या युगांत आर्य लोकांमध्यें मूर्तीपूजा झाली. मागील विधि फिरले. ध्यानधारणा व यज्ञ दोन्ही गेले. आणि अवतार व मूर्ती यांच्या भजनास आरंभ झाला. या काळाचें नाव द्वापार युग.

चौथें कलियुग ह्मणजे आर्य व शूद्र या युगांत मिसळले. यास्तव कलीस शूद्राचें रूप दिलें आहे. ह्मणजे पूर्वीच वसलेले लोक जे शूद्र, अतिशूद्र इत्यादिक यांस चौथा वर्ण ठरवून आर्य लोक व हे लोक एक झाले. शूद्रांमध्यें जीं दैवतें होतीं तीं आर्यांनीं घेतलीं व त्यांचे उद्धारास्तव कांहीं ग्रंथ लिहिले, त्यांत कांहीं अधिकार व कर्मे शूद्रांस दिलीं. व शूद्रकमलाकरादिक ग्रंथ झाले आतां हीं चारीयुगें फार लांब काळाचीं नसतील हें स्पष्टच आहे. कारण वशिष्ट ऋषी त्रेतायुगीं होता त्याचा पणतू द्वापारांत अखेर पर्यंत होता, तेव्हां या वंशज वरून व राजांचे वंश लिहिले आहेत त्यावरून लक्षावधि वर्षांची गणती होत नाहीं. परंतु इतकें खरें कीं बहुत वर्षांची ही गोष्ट आहे व यज्ञ धर्माच्या तिरस्कारापासून बौद्धपंथ निघाले. तेव्हांपासून अहिंसा धर्म चालू झाला. सांप्रतचा हिंदु धर्म ह्मणजे केवळ वैदिक ही नव्हे केवळ बौद्ध धर्मही नव्हे. परंतु अनेक यु... स्वरूप धर्म आहे ह्मणजे यांत कांहीं वैदिक मार्ग आहे. कांहीं बौद्ध धर्म आहे. कांहीं उपासना, कांहीं कर्म कांहीं कांहीं शूद्र दैवतांची. मिसळ, कांहीं पीर, ताबूत यांतच, असो हें अठरा धान्याचें कडबोळ झालें आहे. यांत प्राचीन सांप्रदायांतील अग्नि, जैन इत्यादिक पंथ यहा तत्वांनें भजन आहे. विरोबा वगैरे जैन धर्मांतील ही आहेत. अवतारांचें भजन, तुकाराम, ज्ञानेश्वर साधु यांचें भजन, शूद्रांकडील भवानी, खंडोबा, तंत्रांतील गोंधळ व मुसलमानांतील हसन, हुसेन, वली पीर या सर्वांचें मिश्रितकाळ तो हल्लींचा हिंदु धर्म आहे असें दिसतें. प्राचीन शूद्रांमध्यें शैव धर्म ह्मणजे लिंग पूजन हा बीभत्स तंत्रोक्त मार्ग होता तोही यांत आहे. सारांश इतका दिसतो कीं आर्य लोकांमध्यें चार युगांची दंतकथा चालत आहे ती त्यांची स्थिति दर्शक आहे. ह्मणजे या लोकांत चार प्रकारच्या स्थिति प्राप्त झाल्या तीच त्यांचीं युगें असा अर्थ दिसतो.

लो. हि.

वऱ्हाड

हवा फार उष्ण होत चालली आहे. दिवसा दोन प्रहरा अतिशय गर्मी होते. तरी रात्रौ व पहाटे हवेंत गारवा असून ... गणीय व सुखावह अशी आहे या वर्षी ... ळा फार होईल असें दिसतें. ईश्वर ... अकोल्याचे नदीला पाणी बरें आहे. व दक्षिणे कडील धरणही साल मजकुरीं वाढवून अधिक उंच केलें आहे ह्मणून गुदस्ता प्रमाणें पाण्याचा ताप होणार नाहीं. उमरावतीकडे उन्हाळा अतिशय होऊन तिकडे अटत चालल्या असें वर्तमान आहे.

—ooo—

मागील अंकांत लिहिल्याप्रमाणें वऱ्हाडांतील दिवाणी कोर्टास एप्रिलचे १५ वे तारेख पासून जूनचे पहिले तारेख पावेतों रजा मिळाली.

—ooo—

या आठवड्यांत कित्येक कचेऱ्यास ईस्टर हाली डे नांवाच्या खिस्ती सणाकरितां ६ दिवसांची रजा मिळाली आहे. पण कमिशनर साहेबाचे कचेरीस सुटी नसून तिकडे सेशन मुकदम्याची गर्दी चालू आहे.

—ooo—

विद्याखात्याचे डायरेक्टर साहेब चिखलदऱ्यास गेले आहेत व वार्षिक रिपोर्टाचे कामाकरितां त्यांचे हेड क्लार्क रा. रा. वामनराव बाळाजी यांस या आठवड्यांत त्यांनीं तिकडे बोलावून नेलें आहे.

—ooo—

इवलकांजीकर नाटकाचे अकोल्यास कालपावेतों तेरा खेळ झाले. व प्राप्ती लागण वगैरेहूनही थोडी अधिक झाली असें त्याचे सांगण्यावरून समजतें. या आठवड्यांत ते आतां उमरावतीस जाणार. त्यांनीं नाटक करणें हें केवळ उनाड पोराच्या हलकट धंद्यापैकीं नसून कुशल लोकांचे कारागिरींचें, प्रतिष्ठेचें व ... लोकांचे अनुभवास वरच आणून दिलें असें दिसतें.

—ooo—

मुंबईत, पुण्यास वगैरे विद्यालयांतील तरुण लोक उत्तम प्रकारचीं नाटकें लोकरंजनार्थ करून त्यांची योग्यता दाखवूं लागले आहेत हें पाहून आमच्या अकोल्याच्या हायस्कुलांतील मुलांनीं दोन आठवडे तयारी करून कालच्या शुक्रवारीं एथील नाटकगृहांत सर्व लोकांस निमंत्रण करून नारायण राव पेशवे यांचें नाटक करून दाखविलें. तें पहाण्यास लोकांचा समुदाय पाच सहाशाचे वर जमला होता. मुलांचो केवळ नवी व पहिलीच तयारी असतां त्यांनीं फार चांगलें नाटक केलें हें पाहून बहुत लोकांस संतोष झाला. या नाटकांत हायस्कुलांतल्या पहिल्या, दुसऱ्या वर्गांतील हुशार व मोठ्या प्रतिष्ठित गृहस्थांचीं अशीं मुलें होतीं व त्यांनीं सभारंगणांत येऊन धीटपणानें चांगलीं भाषणें केलीं. व इतर नकला, देखावे वगैरे दाखवून लोकांचे मनावर चांगला ग्रह बसविला. ही वऱ्हाडांत सुधारणेच्या कामांत एक मोठीच गोष्ट समजली पाहिजे.

—ooo—

उमरावतीच्या डिपुटि कमिशनर आफिसचे क्लार्क अकाधिकांर्ट रा. रा. पंढरीनाथ सखाराम गुप्ते यांजवरील प्रकरणाची ७ वे ९ वे तारखेस चौकशी झाली व २१ वे तारखेस परशरामराव आपले तर्फे आणखी कांहीं पुरावा कमिटीपुढें हजर करणार आहेत असें समजतें.

एलिचपुर—हवा—अतिशय उष्ण झाली आहे. दोन प्रहरीं पारा सुमारें १०१ अंशावर असतो. कालपासून आकाशांत ढग येतात व वाराही बराच सुटत आहे.

—ooo—

मे० कमिशनर साहेब बहादुर पूर्व वऱ्हाड यांची स्वारी काल रोजीं चिखलदऱ्याहून एथें येऊन उमरावतीकडे गेली आहे.

—ooo—

एलिचपूर एथील पोलीस सु० साहेब बहादूर कप्तान मॉकेट साहेब हे तीन महिन्यांचे रजेवर जाणार व त्यांचे जागेवर अकोल्याचे अ० पोलीस सु० येणार असें समजतें.

—ooo—

मेळघाट तालुक्याचे अ० क० चा अमल कमी होणार व मायब तहशिलदार यांची १०० रु० ची नेमणूक होणार असें समजतें.

प्र० नि०.

मागाहून आलेली नोटिस.

नोटिस--मौलवी महमद मासुम साहेब राहणार बाळापुर यांजकडून बाकरअली वल्लद अकबरअली राहणार एलिचपुर यांस नोटिस देण्यांत येते कीं नववाग व भोगवटे हिशोबाचें काम वगैरे तुमचेकडून समजून घेऊन त्याचा निकाल होण्याकरितां तुह्मी व आह्मी पंच मुकरर केले असोन ते पंच व आह्मी आपली मार्गप्रतिक्षा पहात आहो परंतु तुह्मी आले नाहीं ... तेथें जाहगीरचें कामासंबंधीं बिलकुल दखल न देतां आज तारखेपासून बारा दिवसांत सर्व कागदपत्र अकोलें एथें पंचासमक्ष घेऊन यावें. असें न कराल तर तुमचेवर अन्यायानें विश्वासघात केल्याबद्दल फौजदारींत फिर्याद केली जाईल. तारिख ६ एप्रिल सन १८७३ इसवी.

मुक्काम अकोलें.

(सही) मौलवी महमद मासुम मुपन्नी नक्षबंदी नोगतरवा

वर्तमानसार

लंडन येथील रेल्वे स्टेशनाला आग लागून ९ वे तारखेस ३ मनुष्यें जळून मेलीं व २३ मनुष्यें भाजून करपून गेलीं. नुकसान ५०००० रुपयांचें झालें.

अमदाबाद शहरांत ब्राह्मण ८०००० जैन १२०००, मुसलमान १६०००, व इतर जातीचे ६००० मिळून ११४००० लोक आहेत.

काठेवाडांतील कित्येक संस्थानीक आपल्या राष्ट्रांत सुत काढण्याचें व कापड विणण्याचें कारखानें चालू करणार असें वर्तमान समजलें आहे.

वकीलीची परीक्षा गेल्या सोमवारीं सुरू होऊन गुरुवारीं संपली. आन. मि. जस्टिस कॅंवाल, मेसर्स लंडराव चिमणराव डेप्युटी रेजिस्ट्रार, कावसजी एदलजी व गोविंद जगन्नाथ रावा. जज्ज हे परीक्षक होते.

मुंबईच्या गवरनराची स्वारी लवकरच महाबळेश्वरी जाणार.

परभू भोजन— मागच्या अंकीं लिहिल्याप्रमाणें गेल्या वर्षप्रतिपदेस परळास सुपारी बागेंत रात्रौ परभू मंडळींनें नाच वगैरे मजा केली. कर्नाटकचे नबाब, मल्हारराव गाइकवाड, चीनचे बादशहा, कालिदासाच्या नाटकांतील दुष्यंत, मारवाड्यांतील व्यापारी, दिल्लीचे बादशाहा कोल्हापुरचे राजे, खोजा, बोहोरी, वगैरे नाना प्रकारचीं सोंगें घेऊन परभू लोक आले होते. या प्रसंगी जमणारे परभू युरोपिअन लोकांप्रमाणें नाचतील असें कित्येकांस वाटलें होतें परंतु तसें न होतां नेहमी प्रमाणें नाच वगैरे झाला. ही मजा पाहण्या करितां कांहीं युरोपिअनही गेले होते.

ज्ञानप्रकाशाचा बडोदें एथील बातमीदार लिहितो कीं नाना साहेब खानविलकर यांस आह्मी दिवाण नेमलें असें श्री. मल्हार राव यांनीं सरकारास लिहून पाठविलें होतें त्यांचें उत्तर असें आलें कीं, खानविलकरास दिवाण नेमलें ही गोष्ट बरी केली नाहीं व ती आह्मास मान्य नाहीं.

बळवंतराव राहूरकर यांच्या लोकांनीं रेसिडेन्सींतील एक नौकरास मोठी लांच देऊन साहेबाचे मन वळवून आपल्यास दिवाणगिरीचा अधिकार मिळावा ह्मणून २५००० रुपयांचा ठराव कागद पत्र वगैरे नौकरानें करून बयाण्या दाखल ४००० रुपये दिले. ते त्यानें नेऊन महाराजास दिले. त्या कामांत सहा लोक होते त्यांस शिक्षा झाल्या. व शिवाय राहूरकर यांच्या राहत्या जागेचा झाडा घेतला. त्यांत १६००० रुपयांचा जबहार निघाले. हल्लीं राहूरकर राहत्या जागेंत नजर कैदेंत आहेत.

नें.ओ.

कर्ज— हिंदुस्थानच्या राज्याच्या कर्जाची रकम एकशें सात कोटि, ऐंशी लक्ष सत्तेचाळीस हजार, दोनशें नव्वद रु० आहे. याशिवाय ईस्ट इंडिया कंपनीचा स्टाक ह्मणून सहा कोटि; सर्वीस फंडाबद्दल चार कोटि एकूण चाळीस लक्षांवर आहे. ठेवी व इतर किरकोळ साडे दहा कोटीवर आहे, विलाचें पैसे देणें सुमारें एकतीस लक्षांवर आहे. आणखी सव्वा कोटी ट्रेझरी नोटांत ह्मणून देणें आहे इतकेंही असून रेल्वेकरितां ९६ कोटि भांडवल खर्च झालें आहे.

खिवांतील लोक रशियाच्या स्वारीची हकीकत ऐकून घाबरले आहेत आणि रशियाची फौज खिवाच्या हद्दींत आल्यावर रशियाचे कैद करून ठेविलेले लोक परत पाठविणार आहेत अशी वदंता आहे असें लंडनच्या तारेवरून कळतें.

पुनर्विवाह—आह्मास लिहिण्यास आनंद वाटतो कीं, गेल्या महिन्याच्या २० व्या तारखेस कलकत्ता मेडिकल कालेजांतील तिसऱ्या वर्षाचे विद्यार्थी येथील रहिवाशी प्रतापचंद्र मुजुमदार यांचें सिरामपुर येथील बाबू रामदास गोसीन यांचे थोर संभावित गृहस्थाची नात व बाबू बेहारीलाल बहादुरी यांची मृतभर्तृका कन्या इजशीं हिंदुधर्माप्रमाणें लग्न झालें. नवऱ्याचें वय २२ वर्षांचें व नवरीचें १४ वर्षांचें आहे असें इं. मि. वरून कळतें.

इंग्लंडचें इतकें महत्व व त्याची दौलत वाढण्यास विशेषेंकरून तेथील लोकांचा उद्योगीपणाच कारण आहे असें तेथील वे सुमार माल परदेशीं रवाना होतो याजवरून स्पष्ट होतें. सन १८७२ सालीं विलायतेहून परदेशास एकंदर दोनशें छप्पन कोटी ६० चा माल गेला. हें ऐकून आमच्या लोकांस मोठें आश्चर्य वाटेल यांत संशय नाहीं.

युनिवर्सिटीची परिक्षा—आर्टसची पहिली [लिटलगोची] परिक्षा ता० १४ रोजीं टौनहालामध्यें सुरू झाली. उमेदवार १४६ होते.

दारूच्या बाबदींत मुंबई, कलकत्ता व मद्रास या सर्व ठिकाणीं वाटाघाट चालली आहे. मुंबईस तर कमिटी नेमिली जाऊन तिचा रिपोर्ट होऊन १७० दुकानें कमी करण्याचें ठरविलें. हिंदुस्थान सरकार याचा विचार करीत आहे तेव्हां कांहीं तरी विशेष होईल.

मुंबईस रात्रीची शाळा—धंद्यांमुळें दिवसा न फावणाऱ्या लोकांस मराठींत व इंग्रजींत विद्यादान करण्यासाठीं रात्रींची शाळा मुंबईच्या प्रार्थनासमाजाच्या संबंधानें आजपासून सुरू होणार आहे हें कळविण्यास आम्हास आनंद होतो. पुढच्या महिन्यापासून गरीबाकरितां १ पैशाचें वर्तमानपत्रही हा समाज काढणार असें कळतें.

इं. प्र.

आम्हीं असें ऐकतों कीं, आनराबल मि० टकर हे या महिन्याच्या २८ वे तारखेस कौन्सलचे चार्ज मि० ... देऊन विलायतेस तारीख ५ मे रोजीं जाणार.

खानबहादूर पदमजी पेस्तनजी यांचे चिरंजीव सोराबजी पदमजी हे सिविल सर्विसची परिक्षा पसार होण्याकरितां ७ वे तारखेचे आगबोटीनें मुंबईहून विलायतेस गेले.

ज्ञा. प्र.

कायद्याविषयीं माहिती-

(अकोल्याच्या सभेत वाचलेला निबंध.)

प्रथम कायदा ह्मणजे काय याचा विचार करूं:—कायदा ह्मणजे लेजिस्लेटिव कौन्सील यानीं ठरविलेले सन १८२७ सालापासून कायदे व आक्ट असें बहुता मुलीं असतें व जशीं मुलें आपला धडा शिक्षकांस वाचून दाखविण्याकरितां पाठ करितात तशीं आक्टाचीं कलमें पाठ करून समन्साचें कलम कोणतें तर अमुक, वारंटाचें कलम कोणतें तर अमुक, फिर्याद कोणते कलमाप्रमाणें लिहावी तर अमुक कलमाप्रमाणें, चोरी केली असतां शिक्षा कोणते कलमाप्रमाणें होती तर अमुक प्रमाणें, ज्यारकर्म केल्यास शिक्षेचें कलम कोणतें तर फलाणें, अशी पाठांतरानें स्मृति राहिली व हजरजबाबीपणानें कलम सांगतां आलें म्हणजे त्यास कायद्याचा मोठा माहितगार असें लोक मानतात परंतु वास्तविक म्हटलें म्हणजे कोर्टाचे कामासंबंधी ठरविलेले नियमांची मालिका हाच केवळ कायदा नव्हे. व तितक्यांची माहिती होऊन कार्य होत नाहीं. ज्या हेतुनीं हे नियम ठरविले ते हेतु व तसे नियम करण्यापासून नफा नुकसान काय हे जाणणें मगर तशा तत्वासह वहिवाटीचे नियम समजण्याची अवश्यकता आहे. व तसे जो जाणतो त्यासच कायद्याचा माहितगार म्हटलें असतां शोभेल. कायदा हा शब्द इंग्रजीत ला अथवा संस्कृत शास्त्र या शब्दाचे भाषांतर आहे.

आतां कायदा या शब्दाचा अर्थ शास्त्र असा आहे तर प्रत्येक विषयावर शास्त्र असलेंच पाहिजे व त्याप्रमाणें आहेही निजण्यास, उठण्यास, भोजनास, बोलण्यास, चालण्यास, धंदा करण्यास, प्रपंच चालविण्यास वगैरे प्रत्येक कर्मास नियम आहेत. व ते नियम नेहेमी प्रचारांतील व परंपरागत चालत आलेले आहेत म्हणून आपल्यास ते विशेष वाटत नाहींत किंबहुना यांत कांहीं अर्थ नाहीं असें आपण म्हणतो. परंतु विचार करा जेव्हां हे नियम ठरविले तेव्हां त्या ठरविणारांनीं आपली बुद्धी खर्च केल्यावांचून व मोठ्या प्रयासावांचून ते ठरले गेले नसतील. तेव्हां अर्थात तो कायदाच आहे- लहान मुलगा बोलूं लागला म्हणजे त्याजला आपण शिकवितो कीं, बापास बाबा म्हणावें. आईस आई म्हणावें. भावास दादा त्याचप्रमाणें त्याजला कांहीं समजूं लागलें ह्मणजे सहा वाजण्यापूर्वीं उठावें, सात वाजतां शाळेंत जावें, नेहमी अभ्यास करावा, खोटें बोलूं नये असें आपण सांगतों. हें सांगणें कायदाच आहे; आतां दिनचर्येची कर्यें ... त्या जुन्या लोकांनीं धर्माचें स्वरूप दिलें. व त्याजविषयीं नियमांचा जो संग्रह केला त्यांत आचारसंबंधीं जे नियम केले त्यांनां निराळेंच स्थळ देऊन ठेविलें व व्यवहार संबंधीं जे नियम त्यांची एक निराळीच रचना दुसऱ्या स्थानीं केली. हीं नियम धर्मकर्मांच्या नियमास ईश्वरसंबंधीं शास्त्र ह्मटलें व व्यावहारिक नियमास मनुष्योक्त शास्त्र असें नांव दिलें आहे.

आतां ईश्वरसंबंधीं शास्त्र ज्याला ह्मणतात तें बाजूस ठेवून मनुष्योक्त शास्त्राविषयींच आपण विचार करूं.

मनुष्योक्त शास्त्रांतही अनेक भेद आहेत. स्वतःविषयीं विचार व राज्याविषयीं विचार—त्यांतून राज्यसंबंधी विचार व परराज्यासंबंधीं विचार असे नानाप्रकारचे पोट विभाग आहेत त्यासर्वांचें वर्णन करणें पाल्हाळिक व अप्रासंगिक होईल ह्मणून करीत नाहीं.

साधारण व्यवहारांत जीं जीं शास्त्रें आपले पहाण्यांत व अनुभवास येतात त्याप्रमाणें कित्येकांचे संक्षेपानें वर्णन करितो.

कुटुंबसंबंधीं शास्त्र, प्रमाण शास्त्र, अनुमान शास्त्र, करार शास्त्र लहान मुलाविषयीं शास्त्र, दिवाळखोराचें शास्त्र, उपद्रवाचें शास्त्र, ज्यास अपकृत्य शास्त्र, ह्मटलें असतां चालेल, सावकाराचें शास्त्र, माल मिळकतीचें शास्त्र, भागीदारीचें शास्त्र, ठेवीचें शास्त्र, उत्तरक्रियेसंबंधीं शास्त्र, काम चालविण्याचें शास्त्र, स्त्रीचा त्याग करण्याविषयीं शास्त्र, दिवाणी शास्त्र, फौजदारी शास्त्र, वारसपणाचे शास्त्र, मृत्युपत्राचें शास्त्र, जामीनकीचें शास्त्र, नुकसानीचें शास्त्र, बोलण्याचें ह्मणजे न्यायसभेंत बोलण्याचें शास्त्र इत्यादि.

आतां प्रत्येक शास्त्रांत त्या त्या शास्त्राचे मूळ हेतु आणि त्यासंबंधानें उत्पन्न होणारे वाद मिटवावे कसे याजविषयीं मुख्य लेखकरून वर्णन केलें असतें. उदाहरणार्थ कुटुंबसंबंधीं शास्त्र घेऊं.

लग्न हा साधारण व्यवहारांतिल करार आहे असें मानलें असतां चालेल परंतु हिंदु लोकांत लग्न धर्मापैकीं एक विधी आहे असें कल्पून त्याचे निरनिराळे आठ प्रकार सांगितले आहेत त्यांत वर्णभेदानीं कोण कोणास कोणते प्रकार लागूं आहेत असें सांगून त्यापासून होणारी प्रजा कशी कशी मानावी याचें निरूपण केलें आहे. मुसलमानांचे धर्माप्रमाणें लग्न हा व्यवहारांतील करार असें मानिलें आहे व हा करण्यास जो पावेतों वर वधु अज्ञान तों पावेतो पालकांचा अधिकार ठेविला असून सज्ञान जोड्यास स्वतःची मुखत्यारी दिली आहे. पालकानीं करार करावयाचे त्यांतही वराचे आईकडील नातेंव ईक पालक असेल तर त्याहून बापाचे पक्षाकडील नातेवाईक पालकाचा हक्क अधिक वजिला आहे. पालकानीं केलेला करार स्वतः वर वधूस मोडण्याचा हक्क ठेविला परंतु वरवधू याणी केलेले करार पालकास मोडण्याचीं परवानगी दिली नाहीं. पालकाचेही अनेक वर्ग केले असून त्यांत वरील म्हणण्याचा हक्क ठेविला आहे. हिंदुस्थानांतील इतर जातीस हिंदु अथवा मुसलमानी शास्त्रावांचून दुसरा आधारच नाहीं. आतां पारशी वगैरे जे लोक इतर देशांतून ह्या देशांत आले आहेत त्यांच्या करितांही त्यांचे निराळें शास्त्र आहे. मला वाटतें पारशी लोकांतही लग्नाचा करार करण्याविषयीं हेच नियम (कांहीं कमी ज्यास्ती आहेच) चालू असावेत. इंग्रज लोकांत लग्नाचा करार व्यवहारांतील आहे. व आपले पाहण्यांत हल्लीं त्यांच्या रीति आहेत त्याजवरून वरवधु यांची स्वेच्छाच बस आहे असें दिसतें एकंदरींत लग्नाचा करार पुरा होण्यास समंती वरवधूची असली तर कोणतेही धर्मांतील लोकांत तो रद्द होणार नाहीं असें अनुमान करतां येतें. हिंदु धर्मशास्त्रांत ब्राह्मण क्षत्रिय आणि वैश्य ह्या तीन वर्णास जे कांहीं लग्नसंबंधीं नियम सांगितले आहेत त्यांची गणना केवळ व्यवहारांतील नियमांत केली तर ब्राह्मणास मोठा राग येतो व जुन्याकाळीं ऋषीनीं केलेले कायद्यास जें स्मृति ह्मणून नाव दिलें आहे त्या स्मृतीस उल्लंघन करणें पातक आहे असें मानतात. ते समजतात कीं स्मृति ह्मणजे धर्मच आहे व त्याचा उपमर्द करणे ईश्वर आज्ञा मोडल्या प्रमाणें आहे. स्मृतीचें इतकें वर्चस्व होण्याचे कारण असें दिसतें कीं आपले कडेस दोन वर्षांची मुलगी व वर्षाचा मुलगा यांचा विवाह करण्याची भयंकर परंतु सुखसोहाळ्याची मानितात अशी चाल निघाली आहे तेव्हां अर्थात आईबापास बरें वाटतें व आईबापास ह... बनणारा जोडा पुढें कसा निपजेल याची काळजी करण्याचें कारण नसतें. अथवा ते करित नाहींत. केवळ लग्न होणारे वरवधूनीं एके पाळण्यांत खेळावें आणि ...रडतील एकामेकास लाथा मारतील एके ठिकाणीं जेवतील तोच डोळ्यांस आनंद असें समजुतीनें ते लहानपणी लग्नें करूं लागले आहेत व हेंच कारण त्या जुन्या नियमांत फेरबदल नसण्याचें आहे. वस्तुतः शास्त्रांतील नियमाप्रमाणेंच जर वयस्क जोड्याचा संबंध होऊं लागला तर ते पक्षकार आपले हिताहिताची तजवीज पाहून जुन्या नियमांत दुरुस्ती करतील व सोयस्कर नि... काढतील असो हे विषयांतर होऊ पाहते याजकरितां हा विषय निराळा ठेऊन प्रस्तुतच्या विषयावर येऊं.

लग्न केव्हां, कोणीं कसें करावें हें वर सांगितलेंच आहे त्याचप्रमाणें त्या शास्त्रांत लग्नापासून उत्पन्न होणारे हक्क कसकसे असावेत, त्यांनां मिळकत कशे नियमानें मिळावी, त्याणीं कोणकोणती जबाबदारी घ्यावी, कोणती घेऊं नये मयताचे कर्मांतर कोणीं करावें वगैरेचा विस्तारानें प्रस्ताव केलेला असतो. ह्या शास्त्रांत एक गोष्ट मोठ्या सोयीची आहे व ती विसरतां कामा नये. कुटुंब वाढण्यास मूळ जें लग्न तें करूनही जर प्रजा होणार नाहीं तर काय करावें याजविषयीं शास्त्रकर्त्यांनी वृद्धाप्य दुसऱ्याचें मूल घेण्यास सवड ठेविली आहे व तशा घेतलेल्या मुलास हिंदू लोकांत दत्तक असें ह्मणतात. व मुसलमानांत मानलेला पुत्र असें ह्मणतात. या मुलाचे हक्कही सांगितले आहेत, तो कसा असावा, कोणाचा असावा हेंही सांगितलें आहे तो असतां प्रजा होईल तर त्याला काय मिळावें हें सांगून त्या मुलास जनक कुळांत कसकसे हक्क राहतात याचेंही उत्तम रीतीनें विवरण केलें आहे. त्याचप्रमाणें लग्न झालें ह्मणजे बायकोचा नवऱ्याशी कसकसा संबंध उत्पन्न होतो व तिला नवऱ्याची मिळकत कोणती मिळते, प्रजेशीं तिचा संबंध कसा राहतो हें सांगून तिजला स्वतःची मिळकत काय आहे व ती कोणीं द्यावी, त्या मिळकतीवर स्वामित्व कोणाचें, ती तिणें नवऱ्यापासून घेणें असल्यास केव्हां घ्यावी हेंही सांगितलें आहे. नवऱ्यानें स्त्रियेस जें द्यावयाचें त्याजला मुसलमान मेहेर ह्मणतात व हिंदुलोक स्त्रीधन ह्मणतात. हिंदुधर्माप्रमाणें स्त्रीधनाचे पुष्कळ प्रकार वर्णन केले आहेत. सारांश कुटुंबसंबंधीं जें शास्त्र आहे त्यांत काय काय आहे तें जर लिहिलें, तर फारच विस्तार होईल व तसा विस्तार करण्याची जरूरही नाहीं. मुख्य इतकेंच कीं ज्या त्या देशाचें शास्त्र निरनिराळें आहे व त्या प्रत्येकांची परस्परांशीं, तुलना करून ग्राह्याग्राह्य याचा विचार ... माहिती करून घेतली पाहिजे. पु०...

हें पत्र अकोला एथें खंडेराव... फडके यांचे वऱ्हाडसमाचार छा. छा... ...त.

Registered No.4—1872.

वऱ्हाडसमाचार.

पुस्तक ७ अकोला, रविवार ता० २० एप्रिल सन १८७३ इ० अंक १६

जाहिराती.

ऱ्हाडसमाचाराची किंमत

	रु.
र्षाचे अगाऊ	१
ालअखेर	७
ुटकळ अंकास	०४
डाकहाशील.	
र्षाचे अगाऊ	१८८
,, असेर	२

नोटिशीबद्दल.

मराठी, दर ओळीस	०।०६
ीच नोटिस दुसरे खेपेस	०१
इंग्लिश लिपींत दर ओळीस	०४
,, दुसरे खेपेस	०२

गजकरणाचे औषधाच्या डब्या किंमत ०६ आणे. थंड पाण्यांत भिजवून गंधाप्रमाणें झाल्यावर उटीसारखें लावावें.

शिवलीलामृत अध्याय ११ व व्यंकटेशस्तोत्र

असें एकत्र पुस्तक कोणीं भाविक गृहस्थानीं आमचे छापखान्यांत टाइपावर छापविलें त्याच्या थोड्या प्रति विकावयाच्या आहेत. किंमत ०६ आणे व डाक हाशील ०१

जाहिरखबर

सर्वलोकास खालीं सही करणार जाहीर करितो कीं, रेलवे स्टेशन बदनेर तालुक उमरावती एथें आमचे युरोपियन शाप ह्मणजे विलायती मालांचें दुकान आहे. त्यांत सोडावाटर, लेमोनेट, टानिक काढण्याचा नंबर १ चा नाइट टेकर मेकरचा साच्या आणिला आहे. व त्यांत उत्तम प्रकारचा माल तयार करण्याचें काम आह्मी चालूं केलें आहे. यास्तव जे कोणी आमचे दुकानावर सदरहू प्रकारचा माल घेण्यास येतील अगर हुकूम चिठी वगैरे पाठवितील त्यांना किफायतवार माल देण्यांत येईल. तसेंच ज्यास खुषी वाटेल त्यानें आह्मांस आपला पत्ता व पत्र पाठवावें ह्मणजे आह्मी त्यांस माल पाठवून देऊ. कळावें तारीख १ माहे एप्रिल सन १८७३ इसवी.

(सही) रुस्तुमजी दादाभाई शापकीपर व कंट्राक्टर दुकान बदनेरा.

विक्रीचीं पुस्तकें

खालीं लिहिलेलीं पुस्तकें आमचे छापखान्यांत विक्रीस तयार आहेत. हीं पुस्तकें रोख किंमत देणारास मात्र मिळतील बाहेरगांवचे घेणारास डाकहाशील शिवाय पडेल.

ह. आ. पै.

पोथ्या वगैरे.

अध्यात्म रामायण	४—०—०
प्रायश्चित्तेंदुशेखर	०—१२—०
रामनवमी व्रतोद्यापन कथा	०—२—०
अनुस्मृती	०—३—०
भीष्मस्तवराज	०—२—०
पंचरत्नी गीता सोवळ्याच बांधणीची	१—४—०
गायनप्रकाश	०—४—०
सौभाग्यरत्न	०—३—०
विवेकसिंधू	०—८—०
चतुश्लोकी भागवत	०—४—०
पंचायतन नामावळी	०—३—०
शिवसहस्र नामावळी	०—३—०
चक्रव्यूह	०—१—०
भूपाळ्या	०—१—०
व्यंकटेशस्तोत्र	०—२—०
धांवे	०—१—०
हरिपाठ	०—१—०
अमृतरायाचे कटाव शुकरंभाचरित्र	०—४—०
नळाख्यान.	०—३—०
आर्या मोरोपंती द्रोणपर्व	२—०—०
” ”मंत्र रामायण	१—८—०
वामन पंडितकृत श्लोकसंग्रह भाग पहिला	०—१२—०
सदरहू भाग दुसरा	०—१२—०
विष्णुसहस्र नामावळी	०—२—०
गणपतीचे श्लोक.	०—०—३
भगवतगीता	०—६—०
श्रीमद्विवेक सिंधु	०—८—०
रजोदर्शन शांती	०—६—०

वाचन संबंधी

बखर निळकंठ राजाची.	०—६—०
लोकहितवादीकृत निबंधसंग्रह	४—०—०
रुक्मिणी हरण नाटक	१—८—०
विक्रमोर्वशी नाटक(संस्कृत)	०—८—०
हरिचंद्र नाटक.	१—८—०
बालिवध नाटक	०—६—०
इंग्रजांची बखर.	०—६—०
वसंतमाळा.	१—४—०
सर्वेपरिज्ञान.	३—०—०
वेताळपंचविशी मराठी	०—८—०
ध्रुवाख्यान.	०—१—०
गोपिचंद राजाचें नाटक हिंदुस्थानी.	—१२—०
बालज्ञान.	०—२—०
इंग्लिश पहिले बुकाचे भाषांतर	०—२—०
सिंव्हासनबत्तिशी हिंदुस्थानी.	०—८—०
सुहास्यवदना.	०—१२—०
पहिलेंपुस्तक मराठी.	०—२—०
बालव्याकर्ण	०—०—६
अंकलिपी	०—०—६
तोंडचे हिशेब	०—२—०

कायद्यासंबंधी

नादाराची ऍक्ट	०—६—०
मुं. इ. मुलकी रुयुलेशं	४—०—०
पोलिसची ऍक्ट	०—२—६
स्मालकाज कोर्टाचा कायदा सन १८६५ चा आकट ११	०—४—०
सन १८६९ चा आकट १ धारा नसविण्याच	०—४—०
गोसिजर सटीक सन १८६१ चा आकट २५	७—०—०

पत्रव्यवहार

या सदराखालील मजकूर पत्रकर्त्यांच्या मतास मिळूनच असतील असें समजूं नये.

रा. रा. वऱ्हाडसमाचार कर्ते यांस:—

वि. वि. खालील मजकूर प्रसिद्ध करावा.

घाटबोरी हा गांव मेहेकरचे उत्तरेस आहे या गांवी पोलिस जानेफळस्टेशनापैकी एक आउट पोस्ट आहे व फारेस्ट खात्यापैकी दफेदार चौकी आहे व शाळा खात्यापैकी लोअरक्लास स्कूल आहे तेव्हां महिना दोन महिन्यानीं सरकारी सरदार वगैरे बहुत करून येत असतात. बनांत जंगल फार असल्याकारणानें शिकारीचे उद्देशानें तर साहेबलोक येतच असतात.

हा गांव मेहेकर तालुक्यांत आहे या ठिकाणीं लोअर क्लास स्कूल स्थापन झाल्यास च्यार पांच वर्षे झालीं तेव्हांपासून या शाळेला हेड मास्तर दोन झाले त्यांचे योग्यतेप्रमाणें त्यांस बडतर्फीची रजा मिळाली. यावरून त्यांची लायकी लक्षांत आलीच असेल.

हल्लीं येथें गोविंद बापुजी ऊर्फ रामचंद्र गोंधळेकर हेड मास्तर आल्यापासून पूर्वीची जी अव्यवस्था होती ह्मणजे शाळेच्या दर्शनास पांच सहा मुलें येऊन लाभ उजळणीचा होत असे तशी आतां अव्यवस्था होत नसून दररोज वीस पंचवीस मुलें येत असतात आणि त्यांस विद्येचा लाभ होत असतो. हे या शाळेंत आल्यापासून बरेच सरदारलोक व शाळा खात्यांतील अधिकारी आले त्यांणीं परीक्षा वगैरे घेऊन व्हिजिटर बुकावर शेरे चांगले दिले आहेत. हे आपले कामांत हुशार आहेत व पूर्वीचें मास्तराप्रमाणें कोणाची नेकी किंवा बदी करावी हे गुण यांचे अंगीं नाहींत.

इतके असून पूर्वी कोणीं शाळेंत गुन्हा केला होता त्याजबद्दल आपले कडेस नोंहिरे केले होते. हल्लीं तो पोलिस व पाटील याचा दुस्मान असावा असें वाटतें. येथें शाळेचे इनस्पेक्टर व तहशिलदार व असिस्टंट कान्सरवेटर साहेब आले होते. त्यांणीं शाळा पाहून उत्तमप्रकारें उत्तेजन दिलें व खूष झाले मुलें जमविण्याच्या कामांत पाटलाची मदत कमी आहे असें ह्मणतात.

सालगुदस्तप्रमाणें गोंधर्ध तालुके मेहेकर येथें यात्रा भरली होती तींत वामन रामकृष्ण चीफ यांणीं उत्तमप्रकारें बंदोबस्त ठेविला होता. असे हुशार चीफ या जानेफळ स्टेशनांत कधींच आले नसावेत असें वाटतें. यांची बदली बुलढाणें येथें झाली आहे. बदली झाली हें चांगले झालें, कारण चोरांस इतके दिवस उपोषण होतें आतां त्यांचें पारणें लवकरच होईल. तसेच हाताखालील काहीं कान्स्टेबलांस आजपर्यंत स्वस्थ बसून हुक्का ओढण्यास फुरसत नव्हती. रोज बिटावर जावें लागत असे. व सरकारी कामें करावी लागत असत व कवाइत करावी लागत असे तेणेंकरून तर अगदीच फुरसत नव्हती. आतां तसें होणार नाहीं बिटावर जे दररोज जावे लागत होतें तें एकदोन दिवसांनीं जावें लागेल. आतां हुक्याची पंचाईत पडणार नाहीं असो हल्लीचे चीफही हुशार आहेत यांजबद्दल यांची प्रसिद्धी आहे.

या घाटबोरी परगण्यात देवीची सात गोठी आहे दररोज लहान मोठे चालिस प्राणी यमसदनीं जातात. खुद या कसब्यांत आजपावेतों शंभर प्राणी यमाजीपंताकडे गेले असतील. असें असून देवी डाक्टर मुळींच नाहीं. दोन वर्षे आह्मांस येऊन झालीं परंतु देवीडाक्टर हा कसा असतो तो पाहिला नाहीं. गांवातील रयत व पाटिल यांस तर मुळींच माहित नाहीं फक्त सरक्युलरावरून माहित आहे.

आह्मांस असें वाटतें कीं या वऱ्हाड प्रांतांत डाक्टरचे खातें सरकारानें उत्पन्न केले किंवा नाहीं. याचा संदेश आहे जर सरकारी खातें असेल तर त्याप्रमाणें देवी डाक्टर का नाहीं. याचा खुलासा तुम्हीं तरी कळवावा. कळविल्यास आमचेवर मेहेरबानी होईल तसेच सदरहू मजकूर सरकारचे कानावर जाईल असे करावें तारीख २० माहे मार्च सन १८७३ इसवी.

वऱ्हाडांतील प्रवासी.

राजमान्य राजश्री वऱ्हाडसमाचार कर्ते यांस विनंती विशेष आपणाकडे दोन ओळी पाठविल्या आहेत. त्या एका कोपऱ्यांत जागा देऊन छापून प्रसिद्ध कराल अशी आशा आहे. खाली सही करणाऱ्या मनुष्यानें शुक्रनीती मूळ ग्रंथांत अनेक तऱ्हेचे रसायणापासून उत्पन्न होणारे पदार्थ साहेब लोक करितात त्याचे विरुद्ध ह्मणजे हिंदुधर्मांत निंद्य मानिलेले चर्बी मद्य आदि करून पदार्थां वाचून उत्पन्न करण्या विषयीं शोध चालविला आहे. त्याप्रमाणे हल्लीं राजमान्य राजश्री दादा साहेब गिरन कर यांनीं काही हिंदु लोकांच्या उपयुक्त पदार्थ नवीन तयार केले आहेत त्यांची नावें साबण, स्माटसाईट दिव्याच्या काड्या, मेणबत्या, असे पदार्थ तूर्त तयार केले ते सर्व लोकांनीं घेउन उपयोगांत आणीत असावें ह्मणजे त्यांपासून शरीरास सुख होऊन दोषही लागणार नाहीं. तूर्त अधिक लिहून तसदी देत नाहीं हे पदार्थ ज्यास घेण्याची इच्छा असेल

त्यांणी शहर पुणें येथें बुधवार पेठेंत विश्रामबागेच्या नजीक वर लिहिलेल्या मनुष्याच्या घरी जांव ह्मणजे त्यांच्या किंमतीनें ते मिळत जातील व इंग्रजी पदार्थांस जो किंमत पडते त्या पेक्षा काही कमी किंमत पडेल कळावें हे विनंती

रघुनाथ रामचंद्र गोखले टेउकर ज्योतिषी.

योग्य गोष्टींकडे लक्ष्य देणें फोटोग्राफ.

(मागील अंकावरून पुढें चालू)

या करापासून झालेल्या रत्नाचा उदय आणि सरकारास विनआयासी उत्पन्नाचा फायदा व लोकांस जीवित्व रक्षण आणि पूर्वजदर्शन इत्यादि लाभ.

योग्य कर असाला ह्मणावें कीं, ज्यापासून तो कर घ्यावा व त्याच्या बद्दल त्यास कांहीं तरी लभ्यांश व्हावा व कोणताही व्यवहार मनांत आणिला असतां परस्पर देव घेव होत असते व त्याप्रमाणें जमिनी वरील कराचा प्रकार असल्यानें तो योग्य गणनेंत आहे. कसा? तर जमीनींत जें पेरावें त्याचें शतगुणीत उत्पन्न घ्यावें. त्यास ही देणगी ईश्वरी सत्तेनी असुन ईश्वरी सत्तेचा अंश राजांत आहे सबब जमिनीचा कर घेण्यास व त्याचा यथायोग्य विनियोग करण्यास राजास पात्रता येते यास्तव त्या विषयीं जास्ती सांगणे नको. परंतु त्या खेरीज बहुतकरून जे कर आहेत ते प्रत्येकाचे फायद्यास लागू दाखविता येणार नाहींत. केवळ जुलमांनी ह्मणूनच कबूल करावे लागतें पण हा फोटोग्राफचा कर तशासारखा नाहीं. हा बसविल्यानें लोकांस फायदे, व सरकारास रास्त मेहनतीचें उत्पन्न मिळाल्यासारखें होईल. आणि फोटोग्राफाची युक्ती केवळ प्रतिसृष्टिकर्त्याचे योग्यतेची असतां तिजपासून तसा फायदा न होऊन नुसती एखाद्या नामांकित चितोऱ्याची योग्यता तशीच या युक्तीचीची मानून जसा चित्राचा संग्रह मोठ मोठाले लोक मात्र करितात त्या प्रमाणें ह्यांचा संग्रह मोठ मोठे लोकापासी आहे. आबालवृद्धांस उपयोग नसून कित्येकांस फोटोग्राफ ह्मणजे काय ही वार्ता सुद्धां माहित नाहीं त्यास अशी अपूर्व युक्ति सांपडली असून ती या देशांत रहाणें हें जसा परीस हातीं लागून त्याचा उपयोग इतर दगडा प्रमाणें करणें तदन्वाय झालेलें आहे. यास्तव फोटोग्राफाची युक्ती आगगाडी व तारायंत्र या पंक्तीस बसून ती सर्वांचे उपयोगीं पडणें हें योग्य कर्तव्य आहे ह्मणून ती परिचारांत आणण्यास सुचलेली योजना सरकारापुढें सादर करितो,

स्वतंत्रतेनें जीं मनुष्यें प्रवासास व कामधंद्यास पात्र होतील त्या सर्वांनीं आपलें खरें ठावठिकाणाची ओळख पटविण्यास एक एक फोटोग्राफ आपले बजळ बाळगावा आणि सरकारी अथवा हरएक मनुष्य ओळखीसाठीं मागेल तेव्हां तत्काळ हजर करावा.

फोटोग्राफ कोणी हजर न करील तर त्याजला तागलीच सरकारी माणसांनी अडकवून ठेवावें व इतरांनीं अडकवून ठेविल्याविषयीं सरकारी माणसास कळवावें आणि अडकविलेल्या मनुष्यास अधिकारी अम्मलदाराकडेस लागलेच पाठवावे व त्या अम्मलदारानीं फोटोग्राफ नसल्याचा तपास पाहून योग्य तजवीज करावी व या तजविजीच कित्येक नियम बांधलेले असावेत.

बयपरत्वें कांहीं वर्षांनीं फोटोग्राफ चेहऱ्यासी बरोबर मिळणार नाहीं. सबब पांच पांच वर्षांनीं नवीन फोटोग्राफ काढित जावे. व मागील रद्द झालेले ज्यांनीं त्यांनीं आपले संग्रहास ठेवावे.

प्रत्येक तालुक्यास फोटोग्राफ आफिस ठेऊन तेथें सर्वांनीं नेमली फी देऊन फोटोग्राफ काढवावे. कोणास आफिसांत येऊन काढविण्यास कमीपणा वाटेल तर कामगारानीं त्याचे घरीं जाऊन फोटोग्राफ काढिल्यास हरकत नाहीं. परंतु त्याजबद्दल फी जास्ती असावी.

फोटोग्राफाचे पाठीवर आफिसचे रजिस्टराचा नंबर, इसमाचें नाव खुदनांव, व बापचें अगर नवऱ्याचें नांव, जात, जन्म तारीख, राहण्याचा गांव, तालुका, जिल्हा, इलाखा व शरीरावरील मोठीशी एखादी खूण, व फोटोग्राफ काढल्याची तारीख या प्रमाणें लिहिलेलें असावें व त्याची एक प्रत आफिस बुकांत ठेवावी.

या तसबिरी लहान साच्याच्या पदकांत बसविण्याजोग्या असाव्यात. व तीं पदकें फोटोग्राफ आफिसांतून विकत मिळालीं जावीं, पदकें, सोनें, रुपें, पितळ इतक्या धातूंचीं असावींत. ह्मणजे ज्याची जशी इच्छा तसें तो घेऊन उपयोग करील. सदरहू पदक कंठीसारखें गळ्यांत अगर पोचीसारखें हातास बांधल्यास अलंकाराप्रमाणें शोभायमान दिसून सुरक्षित रीतीनें राहील व पाहिजे तेव्हां पहाण्यास व दाखविण्यास मोठें उपयोगी पडेल.

याप्रमाणें योजना झाली असतां हेडिमांत दाखविल्याप्रमाणें लोकांस लाभ होतील त्यांचा विस्तार-

गुन्हेगार पळून जातात ते पकडण्यास फक्त फोटोग्राफाच्या रजिस्टराचा नंबर जिकडे तिकडे लिहून कळविला. असतां बस होईल आणि कदाचित गुन्हेगार या भीतीनें फोटोग्राफ जवळ न बाळगतील तर तसा इसम जेथें मिळेल तेथें पकडून तजवीज होणेंच आहे. सबब कोणतेही रितीनें गुन्हेगार छपला जाणार नाहीं. व ती दहशत मनांत आणून गुन्हेही कमती होतील व तेणेंकरून लोक बिन उपद्रवी रहातील.

कित्येक विदेशी मुशाफर मरण पावतात आणि त्याचे ठावठिकाण समजत नसल्या मुळें कइक प्रसंगी मरणाचा तपास बरोबर होत नसून त्याचे घरच्या माणसास खबर पोंहचली जात नाहीं व चीजवस्त सरकारांत रहाते किंवा चोरा पोरीं जाते त्यास फोटोग्राफ जवळ असल्यानें असा प्रकार होणार नाहीं.

भामटे व सराईत गुन्हेगार गुन्ह्यांत सांपडल्यावर प्रत्येक वेळेस आपलें नाव बदलून सांगतात. त्यास या योगानें त्याची बंदी होईल.

वाईट चालीचा मनुष्य जेथें जाईल तेथें त्याजवर नजर राखण्यास फोटोग्राफाचे पाठीवर कांहीं खुणा करून दिल्या असतां तितक्यानें तो बंदोबस्त राहत जाईल व तसेच अब्रुदार मनुष्याचे फोटोग्राफावर ती खूण केल्यानें तो जेथें जाईल तेथें त्याच्या योग्यतेनुरूप मानसन्मान रहात जाईल.

वेश धरून ठकबाजीचें कायद्यांत कलम आहे तें निर्मूळ नाहीसें होईल. रद्द झालेले फोटोग्राफ लोकाचे संग्रहास राहून ज्यांनीं कधींच आपले पूर्वज पाहिले नसतील त्यांस त्यांचें प्रत्यक्ष दर्शन झाल्याप्रमाणें आल्हाद होईल. व तसबिराचा उपयोग इतर तसबिरी प्रमाणें करण्यास सोडून कित्येक लोक तर देवाच्या मूर्ती प्रमाणें त्यांजवर पूज्यभाव ठेवून हा एक मोठा लाभच मानून रहातील.

या प्रमाणें लोकाच्या लाभाचा प्रकार असल्यानें त्यांजवर फी बसेल ती देण्यास असंतोष न राहून ज्यास प्रवास व धंदा करणें त्यास त्या प्रवासाचे व धंद्याचे खर्चांत हा खर्च समजुतीसही येऊं पावणार नाहीं. व सरकारास उत्पन्नाचा फायदा अफूशिवाय इतर करांहून बराच जास्ती होईल आणि फोटोग्राफ हे मोठें मोलाचें रत्न सांपडून एका कोंपऱ्यांत आच्छादिलें आहे तें राजद्वारी बसलें जाईल सबब या कडे सरकारानीं लक्ष्य देणें अवश्य होय.

हिं० ज० हि०

वऱ्हाडसमाचार.

मिती चैत्र वद्य ८ शके १७९५

नगरचे हेडअकौंटंट मि० बाळकृष्ण देवराव यांस नाशकास हुजुर डिपुटि कलेक्टर नेमिलें हें ऐकून आह्मांस फार संतोष झाला. बहुत वर्षे हे हेडअकौंटंटचे काम करित असून यांची हुशारी मोठी वर्णन करण्यासारखी आहे. डिपुटि कलेक्टरच्या जागेसाठीं परीक्षा होत असतां त्या परीक्षेंत गुदस्ता ते पास झाले आहेत. हे नगराहून नाशकास जातेसमयीं यांच्या मित्रमंडळीनीं या साठी सभा केली. कचेरीतल्या लोकानीं सभा केली. व्यापारी गृहस्थानीं सभा केली. असा चहाकडे मोठा थाट झाल्याचें नगरच्या पत्रावरून समजतें. दुसऱ्याही एक दोन कामदाराविषयीं मागें नगरास असे झालें होतें व इतर ठिकाणींही चांगल्या अधिकाऱ्याच्या अशा गोष्टी पाहण्यांत येतात यावरून आह्मी ह्मणतों कीं ही गोष्ट सामान्य नव्हे. सुस्वभाव व लोकप्रियता यांवाचून अशा गोष्टी होणें नाहींत. अधिकार दोन दिवसांचा आहे. त्याची शाश्वति नाहीं सबब आपलें कर्तव्यकर्म ह्मणून अधिकाऱ्यानीं रयत लोकांस व आपले हाताखालचे लोकांत मिसळून त्यास अप्रिय न होतां व त्यांचे उपयोगी पडत असतां सरकारी काम करित असावें ह्मणजे तेणेंकरून जशी अधिकाऱ्याची नालाय

णी व उपयोग होतो तसा अन्य[...] नाहीं. व असें करण्यानें ह्मणजे स[...] कामाचा किंवा आपले वैभवाचा [...]ड होतो असें बिलकुल नाही, [...]ची शैलीच तशी ठेविली ह्मणजे [...]व एवढ्याच्या अधिकारविभूषित [...]तें न साधण्यासारखें असतें असें [...]पण अहंकार, दुसऱ्यास तुच्छ [...]चो सवय, आपलेच गिजासीत चूर[...]णें, लोकांचें अगत्य न बाळगणें, [...] एकलकोंडेपणा, दुर्वृत्ती इत्यादि खो[...] कोणाकोणास कांहीं खोडी असतात [...] त्याला लोकप्रिय होऊ देत नाहींत [...]न तो सशक्त व सावयव असतां [...]कास अशक्त व निरवयवी य[...] उपयोगी होतो. मग उघडच [...] लोकही त्याची पर्वा करित नाहींत [...] मनुष्याचें हजार लोकांशी संघटण[...] वतां जर अडत नाहीं तर हजारां[...] कावांचून अडल असें मुळींच ना[...]णून आह्मी ह्मणतो कीं, जे आम[...] शासनधन महत्तदारूढ आहेत त्यां[...] कांच्या उपयोगी पडण्याची व सर्वां[...] गोडीगुलाबीनें राहण्याची सवय [...] नसल्यास अवश्य जडवून घ्यावी. [...]करून त्यांची सरकारांत व राष्ट्रांत [...] मान्यता होईल व इतर लोक त्यां[...]चा घेतील.

कुलमुखत्याराचा अधिकार.

वकील आणि त्यांचे पक्षकार दरम्यान इनामाविषयीं जे करार त्या बाबदींत महत्वाचा ठराव.

थोडे दिवसांपूर्वी मुंबई हाय[...] रावसाहेब विश्वनाथ नारायण म[...] वकील यांणीं इनामाचे करारनाम[...] गोपाळराव हनुमंत अज्ञान पालन[...] कृपळना बाई साहेब, दक्षिण मह[...]शांतील एक सरदार यांच्याबर[...] केली होती. त्या फिर्यादीचा निकाल अपिलांत वादीविरुद्ध [...] त्यातील तात्पर्य आह्मी आपले [...] कळवितो.

प्रतिवादी कृपळना बाईसाहेब कांहीं शेताचे कबजाकरितां [...]ह्यांत एक दावा चालविला. कोर्टांत त्यांचे विरुद्ध फैसल होऊन [...]ल्यांत तोच फैसल कायम राहिल[...] हाय कोर्टांत स्पेशल अपील झा[...] मुकद्दमा परत चौकशीस गेला [...] फैसल विरुद्धच झाल्यावरून बाईनीं स्पेशल करून गेंडा रेवानी वकलनां[...] हा नेमणूक बाईचा नोकर सदाशि[...]व यांणे केली आणि इनामाचा [...] नत लिहून दिला. तोही त्यांणीं [...] दिला. ह्या सदाशिव [...] कुलमुखत्यारपत्र होते. [...]ज्ञानां[...] हेतूप्रमाणें फैसल झाल्यावरून [...] यांना करारनाम्यावरून इनाम [...] हक्क येऊन त्यांणीं ही फिर्याद [...]

करारनाम्यांत लिहिलें आहे [...]शाह अपिलाचा फैसल [...] [वादी]च्या तर्फे झाला [...]

याबद्दल ४००० रुपये मिळावे; जितकी रकम वाईनीं देण्याविषयीं खालचे कोर्टांत ठराव आहे तीहून कमी रकम द्यावी असा ठराव होईल तर जितकी रकम कमी हो ईल त्या रकमेचा एक चतुर्थांश अकोलास मिळावा; आणि वाईस विरुद्ध पक्षकारा कडून काहीं रक्कम मिळण्याचें ठरल्यास ती रक्कम वकीलास मिळावी. अशा प्रका रानें मंडलिक यांनां उत्पन्न होते व त्या हिशेबानें त्याचा दावा एकंदर रुपये ६३६१८।०८।११ मिळावे असा होता. मजकूर कज्यांत मि० जस्टिस गिब्स यांणीं वादीवती फैसल दिला. अपिलांत मि० चार्लस सार्जंट व मि० जस्टिस मेलविल यांणीं तो ठराव फिरवून वादीचा दावा रद्द केला.

अपिलांत प्रतिवादी वाई यांच्याकडून मि० आन्स्टी साहेब व दुसरे दोन वकील होते. व मुख्य तक्रारी अशा होत्या कीं मुं मा करार साधारण सार्वजनिक नीतीविरुद्ध आहे; हें बक्षीस फार भारी व निष्कारणी क आहे; आणि सदाशिव महिपत याला दस्तऐवज करून देण्यास अधिकार नाहीं. पहिल्या दोन मुद्यावर कोर्टानें आपलें कोणतेच मत दिलें नाहीं कारण सदाशिव महिपत याजला अधिकार आहे कीं नाहीं याच मुद्यावर अपील कोर्टाच मताशीं त्यांचे मत मिळतें राहिलें नाहीं.

अपील कोर्टाचे जज्ज म्हणतात कीं, सदाशिव महिपत याजपाशीं जें मुखत्यार पत्र आहे त्याजवरून कोणताही न्यायाच्या कोर्टांत दावे व उत्तरपक्ष चालविण्यापुरता मात्र अधिकार दिल्याचें दिसतें. याहून नि राळा अधिकार सदाशिव याजला नव्हता. वादीचें म्हणणें होतें कीं, दावा किंवा उत्तरपक्ष चालविण्याचा अधिकार देणें यांतच वकील नेमण्याचा अधिकार दिल्या प्रमाणें झालें. व वकील नेमण्याचा जर अधिकार आहे तर त्याजशीं फी विषयीं करार करणें हे मुखत्याराचे अधिकारांतील च काम होय. अपील कोर्टाचे जज्जानीं हे वादीचें म्हणणें कबूल न करितां स्पष्ट पणें सदाशिव महिपत याजला अधिकार नव्हता. यास्तव त्याणीं दिलेलें वचनाव रून प्रतिवादी बांधली गेली नाहीं असें ठरवून वादीचा दावा रद्द केला.

वऱ्हाडांत कुलमुखत्यारपत्र करून दे ण्याचा फार पाठ आहे. व कुलमुखत्यारपत्र तयार करण्याचा जो एक नमुना सिविल प्रोसिजर कोडांतील क० १७ खालीं दिला आहे त्याप्रमाणें बहुतेक तयार होतात व तशा मुखत्यारपत्रावरून मुखत्यार पाहिजे तीं कामें करितात. परंतु तो नमुना को णते कामापुरता आहे व त्याजवरून कुल मुखत्यार यास कोणकोणते अधिकार प्राप्त होतात याजविषयीं आजपर्यंत कोणाचें मनीं वसलें नाहीं. असो. हल्लीं आमचे वऱ्हाडांतील सर्व प्रतीचे लोक ह्या ठरावाचा विचार करतील आणि नकर मोल तित की या बाबदींत सुधारणा करतील अशी आम्ही आशा करितो.

वऱ्हाड

मि० दिनशाजी सोराबजी यांचे मरणा नें जी एकस्ट्रा असिस्टंट कमिशनरची जा गा रिकामी झाली आहे ती भरण्याचें कामीं पुष्कळ नव्या नव्या वदंता निघतात परंतु तथ्य कांहीं कळत नाहीं. त्या एकंदर व दंतांत रा. रा. पुरुषोत्तम नारायण भट रे सिडेंट साहेबांचे क्लार्क आफ धि कोर्ट यांस दिनशाजींची जागा मिळणार अशीही व दंता आहे.

—०००—

यवतमाळचे डिपुटी कमिशनरचे क्लार्क आफ दि कोर्ट रा. रा. परशराम गणेश यांस इलिचपुरास क्लार्क नेमून तेथील रा. रा. परशराम जगन्नाथ यांस यवतमाळास नेमि लें.

—०००—

वाशिमचे तहशिलदार रा. रा. भास्कर व्यंकटेश यांनीं पेनशनाविषयीं अर्ज केला असें समजतें.

—०००—

दिवाणी कोर्टांना ६ आठवड्यांच्या सुट्या मिळाल्या आहेत. पण आम्ही असें समजलें आहे कीं दरसालीच्या आपल्या रीचीं कामें बरीच तुंबलीं आहेत सबब तीं या सुटींत लवकर करावीं अशा विषयीं हुकूम झाले आहेत. [वाः] सुटी देण्या चा हा चांगला नमुना !

—०००—

बुलढाण्यास मिस्तर करीमखान यांस पोलिसचे अक्टिंग इन्स्पेक्टर नेमिलें आहे. व त्यांनकडे हेड क्वार्टर बुलढाणा व चिखली तालुका यांचे काम दिलें आहे गुन्हे पकडण्याचे कामांत यांची मोठी हुशारी आहे असें म्हणतात. जानेवारी महिन्याचे अखेरीस मौजे गोधणखेडा येथें एका पाटलाचे घरीं ११ असामी डाकेखोर शस्त्रांसहित जाऊन यांनीं डाका घातला होता. ते लोक मुद्देमालासहित करीम खान यांनी धरिले. व ते लोक गुन्ह्यास कबूल होऊन त्यांनां सात सात वर्षांची शिक्षा झाली. त्या कामीं पोलिस सुपरिंटें न्डन्ट यांनीं इन्स्पेक्टर जनरल यांकडे करीमखान यांची मोठी तारीफ लिहून पाठविली व १०० रुपये किमतीची एक तरवार बक्षीस द्यावी अशी शिफारस केली आहे याच गुन्हेगारांनीं मेगमाईत मौजे गोपी येथें डाका घातला होता तो करीम खान यांनीच पकडला. त्या कामीं यां च्या बरोबरच्या तीन कान्स्टेबल लोकांस चांगल्या कामगिरीचीं सर्टिफिकिटें वरिष्ठाक डून मिळालीं आहेत असें आमचा बुलढा ण्याचा बातमीदार लिहितो.

—०००—

रा. रा. वऱ्हाडसमाचारकर्ते यांस:—

वि. वि. वाशीम येथील स्तन कोणत्या च प्रकारची अलीकडील काहीं आपले पत्रां त आल्याचे माझे पाहण्यांत नाहीं, त री मी आज कांहींशी ती देण्यांत धजतो ती आपले येते अंकांत प्रसिद्ध कराल त र मजला उत्तेजन येऊन पुढें आपल्यास भेट देण्यास बरें पडेल

वाशीम हा गांव बराच मोठा असून गांवांतील मोठाल्या इमारती फार जुन्या चालीच्या आहेत. एथें नवीन कामें फार थोडकीं पाहण्यांत येतात. परंतु यापुढें येथें नवीन घरें सडका वगैरे लोक रच सुधारणा होण्याची चिन्हें आहेत. ह्या गावांत एकंदर तीन तळीं आहेत. एक बालाजीचे देवळापाशीं आहे त्यास देवतळे असें म्हणतात. तेथील पाणी चांगलें राहवें म्हणून तेथें पोलिस शिपाई ठेविले आहेत. आंत अगदीं धुणूं वगैरे बिलकूल देत नाहींत. असें करण्याचे का रण इतकेंच कीं येथें मुळींच नदी नसोन गांवांत मोठे पाण्याचे आड ही फारसे नाहींत. तेव्हां लोकांस पाणी प्यावयास मिळावें म्हणून ही तजवीज केली आहे. गांवांतील लोकांस तर काय परंतु देवा चे दर्शन घेणाऱ्यास पाणी अन्नायाचे मिळतें. देवतळे चतुष्कोनी फारच रम णीय बांधलें आहे. असें म्हणतात कीं, ज्या गृहस्थानें बालाजीचें मंदीर बांधिलें त्यानेच हे बांधलें आहे. देवतळ्याचे उ त्तरेस एक तळें आहे त्यास पद्म तीर्थ म्हणतात. बाहेर गावचे लोक येथें आल्या वर त्यांत एकदा तरी स्नान केल्याशिवा य परत आपल्या गावाकडे जात नाहींत. ह्याची बांधणीही अद्याप असून चांग ली आहे. नुकतीच येथील म्युनिसिपाल कमिटीचे सेक्रटरी यांणीं तेथें बरीच दुरु स्ती करविली. तिसरें तळें गावाच्या प श्चिमेस आहे. हे बांधलेलें नसोन वस्त्रें वगैरे धुण्याच्याच उपयोगी आहे.

बालाजीचें मंदीर.—हें मंदीर मोठें भ व्य असून याची बांधणीही फार चांगली व सुरेख आहे. आपल्या लोकांत अशीं देवळें पुष्कळ सापडतील कीं जेथें बसा वयाचें स्थान ती जागा फार संकुचित असते. परंतु येथें तसें नाहीं. नुसतें दे वाचे बसावयाचेंच स्थान ऐसपैस आहे असें नाहीं तर पुढें मोठा सभामंडप असू न देवळा भोंवती चिरेबंदी रस्ता आ हे आणि त्याचे तीन बाजूंनीं मुसाफरां करिता वगैरे चांगली जागा बांधली आ हे. चौथे बाजूस म्हणजे पूर्वेस मोठा दे वळांत जाण्या करिता दरवाजा असून त्यावर चौघड्या करिता चांगला मजला केला आहे. भोंवताली बांधलेल्या ज गे पैकीं एके ठिकाणीं देवाची व्यवस्था ठेवण्यास नेमिलेल्या लोकांची कचेरी आ हे. देवाची पूजा अर्चा उत्तम प्रकारानी आहे यांत संशय नाहीं. देवाची मूर्ती फारच सुरेख आहे; आणि देवास उ त्तम प्रकारचे अलंकार असून ते मौल्यवान ही आहेत. देवाचा पोशाक दररोज बद लतात. देवा भोंवतीं सुमारें १०।१२ ह जार पावेतो जाहागिर आहे. फार लांब लांबचे लोक देवाचे दर्शन घेण्यास येतात दररोज शेंपन्नास माणसा पेक्षा क मी येत नाहींत. संध्याकाळचे वेळीं दे वळांत स्त्री पुरुषांची एकच गर्दी होऊन जाते. एक उमरावतीकर मोठे सावकार ५।६ दिवसां पूर्वी येथें येऊन त्यांनीं दे वळांत सहस्र भोजन घातलें. एकंदरींत पाहतां हें संस्थान उत्तम रीतीनें चाललें असून सध्या भरभराटींत आहे असें म्ह णण्यास हरकत नाहीं. यांत त्यांस काय ते, मजला एक दिसत आहे तें हें कीं, देवास प्रदक्षिणा घालण्याचे जागेवर लो क मूत्र विष्ठा वगैरे करितात; व त्यामु ळें देवाचे अगदीं जवळ असें कोणें वा ईट इतकेंच नव्हे तर वाईट घाण सुटून लागून प्रदक्षणा घालणारास फार त्रास होतो. असें करणारे लोक जे तेथें येऊन राहतात त्यांपैकींच माझे पाहण्यांत आ हेत. असें यापुढें न व्हावें एतदर्थ खातर मी आमचे देवळाचे अधिकारी यांस असें सुचवितो कीं कोणास देवळांत असें करण्यास बिलकुल परवानगी देऊं नये.

लायब्ररी.—एथें लायब्ररीची स्थापना होऊन आज वर्ष सवावर्ष झालें परंतु अद्या प पावेतों त्याबद्दल सहामाही अथवा वार्षिक रिपोर्ट लायब्ररी गृहांत एका दिवशीं सभा भरवून वाचल्याचें माझे ऐकिवांत नाहीं. एकदा कोणतीही गोष्ट क त्यावर तिजकडे वारंवार पाहिलें पाहिजे, नाहींतर ती असून नसल्यासारखी होते. त्याप्रमाणें ह्या लायब्ररीची स्थिति होईल कीं काय याची भीती उत्पन्न झाली आहे.ई श्वर करो आणि असें न होवो. मी आजि कडे एक दोन महिन्यांत पाहतों कीं ला यब्ररीचे वर्गणीदार म्हणा अगर दुसरे संभावित गृहस्थ म्हणा यांनीं लायब्ररी च्या इमारतीचे आंत पाऊलही ठेविलें नाहीं मग तेथें जाऊन चार घटका बसून वा चणें कशास पाहिजे. ह्या लायब्ररीस मे० नेन साहेब येथील पूर्वीचे डिपुटि कमिश नर यांनीं चांगली मदत दिली. लायब्र रींत बुकें बरीच आहेत परंतु त्यांतील ब हुतेक साहेब बहादूर यांणीं दिलेलीं मा हा ऐकिवांत आहेत, व हे खचित साहेब बाहदुरास भूषणाई आहे. त्या लायब्ररीस इमारत चांगली असून भररस्त्यावर आहे. येथील एक पारसी कंट्राक्टर यांनीं मेहे रबानगीनें ५० रुपये लायब्ररीला घड्या ळा करतां बक्षीस दिले व त्याप्रमाणें एक चांगलें घड्याळ ही येथें येऊन दाखल झालें. इतकी चांगली सोय असतांनां येथील लोक लायब्ररीचे दर्शनही घेत ना हींत ही मोठी आश्चर्याची गोष्ट आहे. त री मी माझे वाशिमकर मित्रांस असें कळ वितों कीं त्यांनीं असें न करितां लायब्ररी पासून होणाऱ्या फायद्याचा उपभोग घ्या वा फुकट जाऊं देऊं नये. येथील लाय ब्ररी विषयीं कांहीं विशेष सूचना करणें त्या पुढाल पत्रीं करीन.

कप्तान फिटजरल्ड साहेब बाहदुराची स्वारी मंगळ पिराकडे फिरावयास गे ली आहे. मि० नजावा रामचंद्र डे. ए. इन्स्पेक्टर रिसावड वगैरे ठिकाणीं फिरा वयास गेले आहेत. ४।५ दिवसांत परत येतील. पत्रविस्तारभयास्तव पुरें करितो कळावें हे विनंती. तारीख १६ माहे एप्रिल सन १८७३ इसवी.

आपला मित्र

"लोक हितेच्छु"

वर्तमानसार

सर बार्टल फ्रियर साहेब झांजीबाराक डून २४ वे तारखेस मुंबईत येऊन महान लेंड्स जाणार आहेत.

जयपुरचे महाराज जोधपुरास गेले हो ते ते ७ वे तारखेस आपले राजधानीत प रत आले. तिमन्याकडे जाण्याचीं त्यां चा बेत आहे.

रजपुताना रेल्वे सांभर पासून अजमीर पावेतों बांधण्याचा विचार झाला. लवक रच काम सुरू होईल. मेसर्स ग्लोव्हर आ णि कंपनी यांनीं कंट्राक्ट घतलें आहे. यांनींच आग्र्या पासून सांभर पर्यंत रेल्वे बांधण्याचा मक्ता घेतला होता. या रेल वेच्या नवीन प्लाटफार्म गाल्या करकत्याचे गेतात वन आणि कंपनी हे तयार करित आहेत.

जर्मनीचे बादशाह विलियम हे ता. २६ मिनहूस कौंट वान माल्ट्के व प्रिन्स बिस्मार्क यासह सेंटपीटर्सबर्गाकडे जाण्यास निघणार. इं० प्र०

विलायतेहून कैलासवासी जगन्नाथ शंकरशेट यांचा पुतळा तयार होऊन मुंबईस टौनहालांत मांडण्या करितां आला आहे. त्याचें पागोटें विलक्षण मोठें आहे ह्मणून तें लहान करून मग पुतळा मांडण्याचा समारंभ करणार आहेत.

आनरेबल मि० जष्टिस वेस्ट्राप साहेब मुंबईस आपले कामावर जाऊन रुजू झाले.

सोलापूर–येथील इंजिनियर अफीस थोडे दिवसापूर्वी बंद झाले होते परंतु पुनः इंजिनियरची नेमणूक होऊन गेल्या पहिल्या तारखेपासून आफीसही सुरू झालें. कामगार लोक बहुतेक पुण्याहून आल्याचें समजतें.

कलबुर्गा इलाखा हैदराबाद हा नवीन जिल्हा होऊन कामगारांच्या नेमणुकाही झाल्या व कांहीं होणे आहेत असें समजतें.

पंढरपुर येथील चंद्रभागेस पूल होणार होता व त्याबद्दलचें सामग्रान मंजुरीकरितां सरकाराकडे गले होतें, ते मंजूर होऊन आले. आतां या पुलाचें काम लौकरच सुरू होईल. क. त.

नाशिक येथील हु० डे० क० च्या रिकाम झालेल्या जागेवर मि० बाळकृष्ण देवराव नगर एथील हेड अकौंटंट यांची नेमणूक झाली व ते तिकडे निघून गेले. न्या. सिं.

नाशिक. यंदा रामनवमी व रथोत्साह उत्तम प्रकारें झाला, यात्रेची जमा ५०००० पर्यंत होती. पोलिसानी साधारण रीत्या बराच बंदोबस्त ठेविला होता सालाबाद प्रमाणें साल मजकुरी रथोत्सा हाचा खर्च रस्त्या कडून बिलकूल न होतां पुजाऱ्यांनीच केला आहे.

या आठवड्यांत नाशकास दोन तीन राजगृहस्थ आले होते ते–देवासें येथील पवार सरकारचे कारभारी रा. रा. यशवंतराव ता० ८ रोजी येऊन दुसरे दिवशीं गेले. हैदराबाद येथील अरब लोकांबरील कारभारी रा. रा. भाऊ साहेब हे येथें आले होते. दुसरे रा. रा. भाऊसाहेब सांगलीकर व रावसाहेब गोपाळराव मैराळ यांचे माजी कारभारी गोविंदराव मामा व हल्लींचे गायकवाडसरकारचे कारभारी हे आले होते. ना. वृ.

मुंबई हायकोर्टानें नुकताच असा ठराव केला कीं, पार्लमेन्ट सभेच्या आज्ञे खेरीज इंग्रजी अमलांतील गावें अथवा मुलुख दुसऱ्यास देण्याचा राणी सरकारास अथवा हिंदुस्थान सरकारास अधिकार नाहीं.

बऱ्याच वर्षांपासून मुंबई शहरची सर्वे चालू होती ती पुरी झाली. सर्वेचे एकंदर २१० नकाशे तयार झाले असून त्यांत प्रत्येक घरवाल्याच्या जमीनीच्या हद्दी दाखविल्या आहेत. या नकाशावरून फोटोग्राफाच्या योगानें लहान लहान नकाशाही तयार केले आहेत. ने० ओ०

नवीन क्रिमिनल प्रोसिजर कोड– रा० निलकंठ देवराव देशपांडे हुद्देदार यांणीं सरकारी जंगलांतील ९०० । ६०० झाडे तोडण्याचें काम १ । २ महिन्यापासून चालले होतें. ही बातमी बेळगावचे मामलेदार यांस समजल्या वरून त्यांणीं मोठ्या बारकाईनें तपास करून मालमुद्यानिशी सदर आरोपी यास पकडले व त्याची चौकशी करून ६ महिने सक्तमजुरीची कैद व २०० रुपये दंड अशी शिक्षा दिली. त्यावर माजिस्त्रेट साहेबाकडे कैदीनें अपील केलें त्याची चौकशी बरेच दिवस होऊन व कैदी कडील आणखी पुरावाही घेतला; परंतु मुक्त होण्यासारखा कांहींच आधार न दिसतां जाहलेली शिक्षा कमी असें वाटून २ वर्षें सक्तमजुरीनिशी कैद व २०० रुपये दंड अशी माजिस्त्रेट साहेबांनी दिली. जर हल्लीं शिक्षा गैर जाहली असें आमचें ह्मणणें नाहीं; परंतु नवीन क्रि. प्रो. कोड एकंदरींत बरा नाहीं हें खरें. याच प्रकारचा गुन्हा सोलापूर कप्तरूचे मालक रा० रा० अण्णाजी गोविंद इनामदार यांजवर येऊन त्यांजला शिक्षा जाहल्याचे वर्तमान एका खासजी पत्रावरून समजतें. वे. स.

कायद्याविषयीं माहिती–

(मागील अंकावरून पुढें चालू)

आतां प्रमाणशास्त्र, ह्या शास्त्रांत वादांत प्रमाण ह्मणजे पुरावा यांचा अर्थ काय, तो कसा असावा, मुख्य पुरावे कोणते, उपपुराण कोणते, ग्राह्य पुरावे कोणते, अग्राह्य कोणते. यांचे निरूपण केले आहे. त्यांतून थोडेसे येथें घेऊ. पुरावा दस्तऐवजी व तोंडी असे दोन प्रकारचा असतो. दस्तऐवजी पुराव्यांत दोन विभाग आहेत. सार्वजनिक दस्तऐवज व खाजगी दस्तऐवज. सार्वजनिक दस्तऐवजांत इनसाफी कोर्टाचा ठराव, विवक्षीत कारणाकरितां ठरविलेला कायदा, सरकारांतले लेख यांचा समावेश होईल. खाजगी दस्तऐवजाचे तूर्त दोनच वर्ग करू. विशेष प्रकारानें तयार केलेले व साधारण. विशेष प्रकारानें ह्मणजे ज्यास इंग्रेजींत स्पेशियल अग्रिमेंट ह्मणतात ते एखादे ठरीव कायद्यांत सांगितल्या नमुन्याप्रमाणें व तशा विधीनें तयार करावे लागतात. साधारण दस्तऐवज ह्मणजे कर्जरोखे गहाण खते, नोकरीचे करारनामे, चाकरीचे करारनामे, भाड्याचे करारनामे इत्यादि. आतां पुराव्याचा दुसरा भाग तोंडचा पुरावा हा आहे त्यांत दोन भेद आहेत. प्रत्यक्ष व अभिप्रायरूपी साक्ष. जी गोष्ट घडल्या विषयीं प्रत्यक्ष पाहणारे लोक असतात त्याना साक्षीस बलाविलें असतां प्रत्यक्ष साक्ष असें त्यास ह्मणतात आणि एखादे गोष्ट किंवा लेख किंवा पदार्थ याजविषयीं चौकशी करून सयुक्तिक अनुमान काय निघतें हे सांगण्यास ज्याना न्यायाचे कोर्टापुढें बोलावितात त्यांजला अभिप्राय रूपी साक्ष ह्मणतात. न्यायाचे कामांत प्रत्यक्ष साक्ष पाहिजे असे तर आहेच परंतु कित्येक अडचणीच्या ठिकाणी जशी एखादी गोष्ट करतांना पाहिली जाण्याचा जेथें असंभव असतो तेथें अप्रत्यक्ष साक्षही घेतात. अभिप्राय रूपी साक्षी मध्यें वैद्य, हस्ताक्षर ओळखणारे इत्यादि उंच प्रतीचे लोक येतात.

पुरावा कसा असावा] याजविषयी फारच गहन विचार आहेत परंतु थोडक्यात इतकें सांगितलें तर बस होईल कीं जेथें प्रत्यक्ष पुरावा मिळू शकेल तेथें अप्रत्यक्ष असू नये. लेख असतील तेथें तोंडचा असू नये. लेखांत जुने असतील तर नो कमी महत्वाचे जाणवे हलक्या प्रतीच्या लेखापेक्षा मोठ्या प्रतीचे लेख आगोदर आणावे. पक्षकारांचे दरम्यानचे लेख मिळतील तोंपर्यंत त्रयस्थाचे दरम्यानचे लेख नसावेत. जेथे जुन्या गोष्टी सिद्ध करण्याचें कारण पडेल तेथें पक्षकाराची वागणूक सिद्ध करण्यास मुद्दा बाहेरच्या हकीकती ग्राह्य कराव्या तसेच तोंडचा पुरावा असल्यास जी गोष्ट स्वतः पाहण्या जोगी आहे तेथें पाहिल्या बद्दलचेच साक्षी असावेत. जेथें स्वतः न पाहण्या जोगी हकीगत असेल तेथें पाहणारे साक्षीदार नको आहेत.

जे साक्षी देण्यास कोर्टापुढें येणारे ते सज्ञान असावेत. वेडे नसावेत. त्यास कोर्टाकडेस येताना व कोर्टांत साक्ष देतेवेळी कोणतेही वारंटा वरून धरू नये अशी बंदी असावी. कित्येक प्रसंगी त्याच्यावर उत्तर देण्याची सक्ती नसावी. इत्यादि नियम ह्या शास्त्रांत आहेत. मुसलमानी शास्त्रांत व हिंदु शास्त्रांत कितीएक प्रकारचीं मनुष्यें साक्षी देण्यास समर्थ नाहींत असें सांगितलें आहे परंतु हल्लीं ब्रिटेश सरकारचे कायद्या वरून ते नियम बहुतेक रद्द झाले आहेत व सज्ञान आणि ज्यास खूळ नाहीं असे सर्व जातीचे व सर्व प्रतीचे लोक साक्षीस योग्य आहेत असें ठरविले आहे. तथापि त्या कायद्यात कित्येक प्रतीची मनुष्यें वर्ज केलीं आहेत.

अनुमानाचें शास्त्र. ह्या शास्त्रांत कोणते प्रसंगीं काय अनुमान करावें हें सांगितलें आहे. त्यांतही कित्येक अनुमानें न्यायाधिशानीं केलींच पाहिजेत अशीं असून कित्येक अनुमानें करण्यास लायक आहेत असें ठरविलें आहे. अनुमानें किती प्रकारचीं आहेत हे सांगणें विस्ताराचें होईल यास्तव त्यांपैकीं कांहीं प्रकार सांगतो :—सिद्ध अनुमान, रद्द होण्याजोगें अनुमान, कायद्यावरून होणारे अनुमान, व्यवस्थेवरून निघालेलें अनुमान, ईश्वरी कृतीवरून निघालेलें अनुमान, साधारण अनुमान आणि विशेष अनुमान आतां ह्या प्रत्येकाचीं उदाहरणें–

सात वर्षांहून कमी वयाचें मूल गुन्हा करीत नाहीं हें सिद्ध अनुमान.

अनेक वर्षें जो मिळकतीचा उपभोग घेतो तो त्या मिळकतीचा धनी आहे हे रद्द होण्याजोगें अनुमान आहे.

कायदेशीर मुदतीहून अधिक दिवस कर्ज येणें राहिले असल्यास तें कर्ज आदा झालें हें कायद्याचें अनुमान.

एखादें प्रेतावर तरवारीच्या खुणा असल्यास त्याजला तरवारीनें मारलें अ... व्यवस्थेवरून अनुमान.

पांच वर्षांचे मुलाची व ३० ... पुरुषाची मारामारी झाली असतां पु... मारलें आहे हें ईश्वरीकृतीवरून अनु... कारण मुलापेक्षां तीस वर्षांचा पुरुष ... असतो.

ज्या जमीनींत विहीर आहे ती ... ज्याची असेल त्याचीच ती विहीर अ... साधारण अनुमान.

विहीर दुसऱ्या मनुष्यानें बांधली व ... पाणी तो घेतो, जमीनीच्या मालक... कधीं भोगवटा पाणी घेण्याचा नाहीं ... असले तर विहीर बांधणाराची आ... विशेष अनुमान.

ह्यांत कित्येक अनुमानें न फि... व कित्येक पुराव्यानें फिरणारीं ... आहेत. सात वर्षांचे मुलानें गुन्हा ... नाहीं. मुदतीबाहेरचें कर्ज येणें ... नाहीं. कायदा प्रजेच्या हिताकरितां ... ला आहे. कायदा सर्वांस माहित ... इत्यादि न फिरणारीं अनुमानें आ... त्याचप्रमाणे प्रत्येक मनुष्य निरप... आहे. अपराध ज्याणें केला त्याणें तो ... धरून केला. प्रत्येक मनुष्य आपले ... स नीट जपतो. पक्षकार जो पुरावा ... करीत नाहीं तो पुरावा त्याच्या वि... आहे. आई बापानीं मुलास दिले ... बक्षीस दिलें. इतरास दिलें तें कर्ज ... जे एकत्र व्यापार करितात ते भा... करितात. प्रत्येक व्यवहार सरळ ... आहे. जो चिट्ठी लेखावर आहे ... चिठ्ठीस तो लेख झाला आहे. ... जे मात्र तोच तो मनुष्य ... जें काम सरकारी कामदारानें के... त्यानें कायद्याप्रमाणें केलें. रिणकाचे ... रोखा असल्यास त्यानें पैसा फेडला. ... ज्याजपाशीं आहे त्याचाचें तो आहे. ... वर्षांचा जुना कागद खरा आहे. स... हुकुमानें छापलें असे लिहिले ते स... कुमानें छापलें आहे. बहुत दिवस... ताना आहे तर ती मिळकत... ची असा त्याजपाशीं कागद अस... भाडेकरी याचा कागद नाहीं तर तो ... दिल्यानें भाडेकरी आहे. साक्षीदा... साक्ष दिली ती खरी दिली. जो ... नुष्य प्रश्न करित असतां उत्तर देत ... तो त्यांतील गोष्ट मान्य करितो. मये... यीं सांगितलें ते धर्मास भिऊन खरें ... गितलें. माल खरेदी घेतला आहे ... त्याची किंमत देण्याचे कबूल केले ... एका कुटुंबांतील मनुष्यें जन्मतां ए... होतीं इत्यादि जीं अनुमानें आहेत ... पुराव्यानें रद्द होतात. जोंपावेतों पु... विरुद्ध मिळत नाहीं तो पावेतो अनु... कायदेशीर आहे व त्याप्रमाणें न्याय... शानीं वर्तन ठेवावे असें या शास्त्रात ... गितले आहे.

अनुमान शास्त्र हें प्रमाणशास्त्राशी ... र निकट संबंध ठेविते, हेंही याच प्र... सुचविणें रास्त दिसते. पु.

हें पत्र अकोला एथें खंडेराव बाळ... फडके यांचे वऱ्हाडसमाचार छा. छा.

Registered No. 4—1872.

वऱ्हाडसमाचार.

पुस्तक ७ अकोला, रविवार ता० २७ एप्रिल सन १८७३ इ० अंक १७

[illegible]राती.

[illegible]माराची किंमत

	रु.
वर्षाचे अगाऊ	९
साल अखेर	७
कुटकळ अंकास	०४
डाकहाशील.	
वर्षाचे अगाऊ	१०८
,, अखेर	२

नोटिशीबद्दल.

मराठी, दर ओळीस	०।०६
तीच नोटिस दुसरे खेपेस	०१
इंग्लिश लिपींत दर ओळीस	०४
,, दुसरे खेपेस	०२

गजकरणाचे औषधाच्या डब्या किंमत ०६ आणे. थंड पाण्यांत भिजवून गंधाप्रमाणें झाल्यावर उटीसारखें लावावें.

शिवलीलामृत अध्याय ११ व व्यंकटेशस्तोत्र.

असें एकत्र पुस्तक कोणी भाविक गृहस्थानीं आमचे छापखान्यांत टाइपावर छापविलें त्याच्या थोड्या प्रति विकावयाच्या आहेत. किंमत ०६ आणे व डाक हाशील ०१

जाहिरात

नक्षिस रुपये ५००

खालीं सही करणार सर्व लोकांस जाहिर करितात कीं, आम्ही तारीख १६ माहे एप्रिल सन १८७३ रोजीं मुंबईच्या पासेंजर गाडींतून नागपुराकडे जात असतां जळगांव, शेगाव व अकोल्याचे स्टेशनामध्यें प्रातःकाळीं, आमची पेटी लाकडी चोरीस गेली तींत सुमारें ४००० चार हजार रुपयाचे डागिनें होते. त्यांत आमच्या कांहीं तसबिरा असून कांहीं कागद, चंद्रहार, सोन्याचे गोठ सरी वगैरे डागिनें होते. याचा कोणी पत्ता लाऊन देऊन आम्हास आमच्या चिजा मिळऊन देईल तर आम्ही त्यास ५०० रुपये इनाम देऊं अगर जितका माल सापडून कोणी देईल तितक्याचे किंमतीचा एक दशांश आम्ही त्यास इनाम, देऊं. सदरहु बाबतींत कोणास कळविणें झाल्यास रा. रा. चिमणाजी राजाराम पाठक डिपुटि इन्स्पेक्टर उमरावती यांस कळवावें अथवा अकोला जिल्ह्याचे पोलिस सुपरिंटेंडेंट साहेब यांस जाहिर करावें.

माधवराव रामचंद्र.
मुक्काम उमरावती.

नवीन पुस्तक.

(वऱ्हाडप्रांतांची भुगोलविद्या.)

ह्या प्रांतांतलि सरकारी शाळांत सध्यां ज्या अभ्यासाच्या यत्ता (स्टांडर्ड्स) चालू आहेत त्यांतील तिसऱ्या व चवथ्या यत्तेंत भुगोल विद्येच्या व्याख्या व वऱ्हाडाची भुगोलविद्या शिकवावी असें आहे परंतु हा विषय चांगल्या रितीनें शिकविण्यास साधनें नसल्यामुळें स्कुलमास्तर लोकांस फार अडचण पडती ती कांहीं अंशीं दूर व्हावी ह्मणून आम्ही येक लहानसें पुस्तक तयार करून तें मोडींत छापण्याचे काम सुरू आहे. वऱ्हाड मोडी दुसऱ्या बुका येवढें हें पुस्तक होईल. दर प्रतीस किंमत तीन आणे ठेविली आहे. या शिवाय टपाल खर्च पडेल. हें पुस्तक येत्या जून महिन्याच्या तारिख १५ च्या आंत छापून तयार होईल. ज्यास हें घेणें असेल त्यांणीं सदरहु तारखेच्या आंत आगाऊ पैसा खालीं सहीकरणाराकडे पाठविल्यास दर प्रतीस अडीच आणे पडतील. सदरहु तारखे पुढें पाठविल्यास तीन आणे पडतील दर प्रतीस डाक खर्च १ आणा व दहा प्रतीस ४ आणे पडेल. नाटपेड पत्रे घेतलीं जाणार नाहींत टिकिटे पाठविणें असल्यास एक रुपया मागे एक आणा वर्ताळा पाठविला पाहिजे. तारिख १७ माहे एप्रिल सन १८७३.

चिमणाजी राजाराम डिपुटि इन्स्पेक्टर

नोटिस.

नोटिस रा० रा० भिकाजी विश्वनाथ कुळकर्णी वस्ती अकोट यास खालीं सही करणार याजकडून नोटिस देण्यांत येते कीं अकोट येथें एक जागा घनाली सोमवार वेशीकडे जाणारे सडके लगत चिमणाजी सुतार याचे घराजवळ आहे. ती जागा आमचे खरेदीची असून त्या बद्दल कबाला (खरेदी खत) आमचे जवळ आहे. तो कबाला तुमचे वडील पुत्र व्यंकटराव आम्हास चैत्र शुद्ध १ चे दिवशीं जागे चिमाहिती विचारण्यास आले ते व्हां त्यास आह्मी दाखविला. असूनही त्या जागेवरील अजमास हजार गाडी माती तुह्मी नेली आहे. त्या बद्दल आह्मी तुम्हास म्हटलें असतां "सदरहु तुमचे जागे वरील माती आह्मीं लिलावांत खरेदी केली" असें तोंडानें म्हणता परंतु त्या बद्दल हुंगाम पट्टी वगैरे दाखऊन खुलासा करीत नाहीं व दरोबस्त तळापावेतो माती खोदींत चालला आहा. जरी तुह्मी लिलावांत माती घेतली असेल तरी त्या जागेचे बरोबरीचे सपाटीवर लोकांची घरें आहत तितकोभर खणा जाता वरची सडकेच अगदीं लगतची माती घेतली असेल त्यापेक्षां खोल तळापर्यंत घेतली नाहीं हो गोष्ट उघड आहे आणि त्या पैकीं पूर्व पश्चिम अजमास दहा हात रूंदीची दरोबस्त पेढी तुह्मी आपले कडे घेतली आहे तरी या नोटिसीचे तारखे पासून आठ दिवसाचेआत या दोन्ही गोष्टीचा निकाल करून टाकावा. नाहींपक्षा मातीचे व जागाचे नुकसानीबद्दल या नोटिसीचे खर्चासुध्दां तुह्मावर दावा केला जाईल हे खूप समजावें. कळावें तारिख २२ माहे एप्रिल सन १८७३ इसवी.

(सही) भगवानदास राजाराम कुळकर्णी अकोट दस्तुर खुद.

पत्रव्यवहार

या सदरांतालील मजकूर पत्रकर्त्यांच्या मतास मिळूनच असतील असें समजूं नये.

रा. रा. वऱ्हाडसमाचार कर्ते यांसः—

गुंड मार्नींग कां महाराज आलिकडे आपणास आम्ही पुष्कळ पत्रें पाठीवली परंतु एकाही पत्राचें आपण उत्तर देत नाहीं तर नका देऊं परंतु आमचा जो धर्म आहे तो केलाच पाहिजे. आतां तरी जागा खाल या आशेनें थोडा मजकूर लिहून तसदी दिल्यास जागा खाल अशी उमेद आहे.

दिनसाजी सोराबजी एकस्ट्रा असिस्टंट कमिशनर याचे जागेवर मला नेमतील काय? म्हणून मोठी गडबड हक्कदार लोकांत चालली आहे त्याप्रमाणें त्याजला मिळेलच.

नेमणूक होण्यास उशीर लागल्या कारणानीं कोणास जागा मिळते याजकडे सर्वांचे नेत्र लागले आहेतच परंतु अशी ही गप्प ऐकतो कीं, पुरषोत्तमराव क्लार्क आफ धि कोर्ट निजबद रेसिडेंट साहेब हैदराबाद यांणीं ती जागा मिळण्याविषयीं कांहीं खटपट चालविली आहे ह्मणून कळतें. ही गोष्ट खरी असेल असें वाटत नाहीं. कारण रावसाहेब व हे एकस्ट्रा असिस्टनची जागा सोडुन नागपुराहून या जागेवर आले आणि त्याना मुंबई इलाख्यांत डिपुटि कलेक्टरची जागा मिळत होती ती त्याणी कबूल केली नाहीं याजकरितां हल्लींची जागा सदरची सोडून रानोरान फिरण्यास ते येतील असें मजला वाटत नाहीं.

मी आपणास विनंती करून सुचवितो कीं, सदरील जागेवर आमचे वऱ्हाडांतील हुशार गृहस्थ रा. रा. श्रीकृष्ण नरहर ऊर्फ बापु साहेब व त्याचे जागेवर मोठे व कुलीन घराण्यांतील पीरजादे अबदुल हक्क साहेब व त्याचे जागेवर जुनहुन जुन हक्कदार मि० अबदुलबारी तहशिलदार यास मुकरर करण्याकरितां आपणही शिफारस कराल. आपल्या शिफारशीनें ज्याचा त्यास हक्क मिळाला असतां आल्यास मोठे भूषणास्पद आहे कळावें तारिख १२ माहे एप्रिल सन १८७३ इसवी.

एक हक्क पाहणार।

भाटवडेकर यांचा कनवाळू शोधक.

रा. रा. वऱ्हाडसमाचार कर्ते यांसः—

वि. वि. सातारें येथील महाराष्ट्रमित्राचे तिसाव्या अंकांत यवतमाळ येथील शोधक ह्या सहीचें एक पत्र बरेंच लांबलचक छापलें आहे. पक्षपाताचे निशेंत शोधकानें बराच खोटा मजकूर लिहिला आहे. व त्या मजकुराच्या खरेपणाविषयी त्यास संशय आल्यावरून त्याणें आरंभीच "ही सर्व हकीकत खरी आहे" असें सर्टिफिकिट दिलें आहे. तरी खरें आहे तें सहसा बाहेर पडल्यां शिवाय रहात नाहीं. हा ईश्वरी नेम आहे व त्या नियमास बाध आणण्याचा यत्न करणारा जंगमाचे खांद्यावरला समजल्यास चालेल. 'शोधक' याणें पहिल्याने भाटवडेकरस्तोत्रास आरंभ केला आहे. आपल्या मनुष्यास आपण मान दिल्यास लोक देतील ही एक खोटी समजूत आपले लोकांत फार जुनाट आहे. परंतु आतां कालमान बदललें आहे. दिवसेंदिवस मनुष्य अधिक शहाणें होत आहे असें उगीच वेडें समजुती प्रमाणें चालणें बरोबर नाहीं. कोणी खरोखर स्तुतीस पात्र असेल तर त्याची वाखाणणी प्रसंगीं करावी. जें कृत्य बदलीकिकाचें आहे तें सारखेंच आहे. भाटवडेकर यांची कीर्ती तिकडे कशी काय आहे हें शोधकानें व आह्मी पुष्कळ गौरवून लोकांस सांगितलें तरी त्याजबद्दल तेथील मे० डि० कमिशनर यांणीं जें काय, लिहिलें आहे त्यांत तिळप्राय फरक येणार नाहीं. आमचे ऐकण्यांत असें आहे कीं, तो रिपोर्ट शोधकाचे अभिप्राया प्रमाणें नसून भाटवडेकराचे मर्तीचा नाहीं. सरकारी काम एकनिष्ठपणें केलें, आपण डि. इन्स्पेक्टर ह्मणून आपला पाणक्या किंवा कोणी तसा नोकर असिस्टंट नेमून त्यास तो हेडमास्तर न संभाळून घेईल तर त्यास धमकीची किंवा तशा मतलबाची पत्रें न लिहिलीं किंवा विजिटर बुकांत खरे शेरे लिहिले तर तशा कामास सर्व लोक संतुष्ट होतील यांत संशय नाहीं. परांजपे, पाठक जटार, बापट व प्रधान यांचे कामास कोणीच नावें ठेवित नाहीं. एकनिष्ट या शब्दाचा अर्थ "शोधक" हा भलताच समजतो. पुढें "शोधक" याणें भिडे याची बरीच बोडंती केली आहे परंतु माझे मतें तो भिड्यांचे समक्ष मालिप्रदान करता तर त्यांची फारच फजिती झाली असती भाटवडेकरासारख्या एक लक्ष डि. इन्स्पेक्टरानीं अगणित लक्ष शेर लिहिले तरी भिडे नोकरी जाईल ह्मणून भिणारे नव्हत, त्यांस पक्कें माहित आहे कीं चौकशी झाल्या शिवाय भाटवडेकरांचेच केवळ ह्मणण्यावरून त्यांस इजा होणार नाहीं. "शोधक" याणें पक्षपाताची अति उंच प्रतीची बाटली शोकली तरी त्या निशेंत जर त्याणें कांहीं गुन्हा केला तर तो विनू निशेंत गुन्हेगाराप्रमाणेच शिक्षेस पात्र आहे (पिनल कोड कलम ८५ पहा) शोधकाचे पत्रांतील मजकूर "आतां शाळेचा नदनक्षा" एथपासून तो हा खटला मे० गेन साहेब यासमोर चालूं आहे,, येथ पावेतों सर्व खोटा आहे. पिनलकोडे ढळढळीत जारी असून त्याप्रमाणें गुन्हेगारास मध्यही शिक्षा होत असतात

नाहींपक्षा मी आपल्यावर काहीं
किटाळ आणीन" ही धमकी भि
ड्यांनीं उघडपणे दिली ह्मटलें ह्मणजे
भिड्यापेक्षां भाटवडेकर करतील असें
अधिक संभवते. कारण त्यांनीं भिडयास
जी चिठ्ठी लिहिली आहे ती हल्लीं डायरे
क्टर साहेबांजवळ आहे तींत धमकीचा
किंवा तशा मतलबाचा मजकुर लिहिला
आहे. तात्पर्य "किटाळ आणीन" वगै
रे धमकीचे भाषण करण्यांत भाटवडेकरा
पेक्षा भिड्यास अधिक भीति वाटेल हें त्यां
चे सदरचे चिठ्ठीवरून ध्यानांत येईल आणि
याचें कारण इतकेंच आहे कीं, भाटवडेकर
नुकतेच पूना कालेजांतून निघून जगाचे
कोल्हांत आले आहेत. भिडे यास पूना का
लेज सोडून आज १९ वर्षे वर झालीं असू
न तेंव्हापासून ते या कालेजांत आहेत स
बब असे गुन्हे अल्लडपणाणे भाटवडे
कर सहज करतील. भाटवडेकरानीं केलेलें
कृत्य खानगी गुन्ह्याचे नसून महाराणी सा
हेबाचे विरुद्ध असल्यावरून डे. कमिशनर
साहेबास ती फिर्याद घेणे रास्त वाटल्याव
रून त्यांणी तसें करून त्याची चौकशी हा
तांखालील माजिस्ट्रेटांत करण्यास सांगि
तलें. दरम्यान डायरेक्टर साहेबानीं खात्या
चे नात्यानें चवकशी चालविली ह्मणून फौज
दारी काम तहकुब राहिलें. कशाहि मो
ठ्या मनुष्यानें गुन्हा केला तरी त्यास शा
सिती अशी योग्य दंड होणें व तसें होण्या
करतां कोणीही तजवीज करणें, रास्त आ
हे. "शोधक" ह्मणतो की "एवढ्या
मोठ्या अधिकाऱ्याची बेलाशक नामुशकी"
मला असें वाटतें कीं या "एवढ्या मोठ्या
अधिकाऱ्या" पेक्षा गवरनरजनरलचा अधि
कार कमी नसून त्यांचे पेक्षां अगणित पट
मोठा आहे तरी देखील त्या गुन्हेगार गव्ह
रनजनरलची चौकशी करण्यास पार्लमेंटा
नें मागें पुढें पाहिलें नाहीं. "शोधक"
हा इतका ज्ञाता आहे कीं त्यानें इकडील
सर्व कायद्यात अज्ञान ठरविलें आहे.
कारण त्याचें मतें भिडे यांस विनचौक
शी एकदम काही शासन करणें होतें. का
तर त्यांनीं सभ्य भाटवडेकराची दगलबा
जी उघड केली. मला वाटतें "शोधक"
यास दोन दिवस सरगाईलच नागी नगे
० तर सर्व हिंदुस्थान खाता गोंधळा होई
ल ह्मणते उजाड पडून शोधकास लांच ल
चक हात पाय पसरायास सापडतील. त्या
नीं आणखी असें लिहिलें आहे कीं "अधि
काऱ्यास कांहीच चीड येत नाहीं" पण
मला आश्चर्य वाटतें की शोधक विद्यानें दे
खील अजून काहीं काम होत नाहीं. तो
कदाचित साहेबास अशी शिफारस करतो कीं
त्यांनीं भिडे याची चौकशी करावी आणि
ते तकरार करतात ह्मणून त्यास शासन
करावें; आणि पुढील भाग लोकांत महज
समजेल ह्मणून त्याणें तो गुप्त ठेविला
आहे. तो असा कीं, भिडे यांस शासन
करून भाटवडेकर यांचे गुन्ह्याबद्दल त्यास
समारंभ करून शालजोडी द्यावी. किती
वेडा शोधक आहे! फक्त तकरार केली
ह्मणजे शासन होईल तर पहिल्यानें सर्व
बारिस्टर व वकील यांस कैदेंत टाकिलें

पाहिजे. पण असें केल्यानें काळीं कुत्र्यें
बाहेर पडावयाचीं नाहींत; आणि तसें
एकट्या टिकोजीसाठीं केलें तर सर्व राष्ट्रभ
र अन्याय होईल. भाटवडेकर हे अली
कडील विद्वान असून मोठे कुलीन पटवेक
री यांचे वंशज आहेत सबब ते अशी द
गलबाजी करणार नाहींत खरी, पण तूर्त
केल्याबद्दल प्रथमदर्शनी पुरावा आहे
ह्मणून तें प्रकर्ण इतकें माजलें आहे व तें
आतां निस्तरणें भाग आहे. कोणत्या
घराण्यांतील मनुष्य काय करील याची
हमी कोण करणार आहे! पेशव्याचे घरा
ण्यांतील अखेरच्या पुरुषानें असे दुर्गुणी
निपजून राज्य घालवावें असें कोणास पूर्वी
वाटलें होतें काय? पण तसें झालें त्यास
काय करावयाचे आहे! शेवटीं भिडे व
भाटवडेकर यांचे कज्जाचा निर्णय यथान्या
य व दोघांसही आनंदपद असा व्हावा
अशी आमची इच्छा आहे. शोधकाचे
ह्मणण्याप्रमाणें मात्र न्याय न व्हावा तो
असा—ज्या भिड्यानीं राणीविरुद्ध अपराधा
ची खबर दिली त्यास तकरारी ह्मणून
शिक्षा व ज्या भाटवडेकरावर ज्या गुन्ह्या
चा प्रथमदर्शनी पुरावा आहे त्याची कुली
न ह्मणून सुटका, असें होऊं नये. कळा
वें ही विनंती.

अंचळ्या शोधकास काठी.

रा. रा. वऱ्हाडसमाचार कर्ते यांस:—

वि. वि. महाराज काय विचारता? इना
मदारानें इनामाची चौकशी करून वहि
वाट करण्या करितां कुलमुखत्यार नेम
ला आहे त्यास बिलकूल समजत नाहीं
ह्मणा किंवा ते इनामदाराचे कर्जदार ह्म
णा कोणचे, तरी कारणानें वहिवाट
व्हावी तशी हात नसल्यानें पुसूंच नका
एथें तर शुद्ध मल्हारशाईच होऊन गे
ली आहे. आली सराफ्यांत कीं घातली
चरकांत व घेतलीच पिळून उसा सारखी
कांहीं हो त्राण राहिलें नाहीं! इनाम त
री कां थोडे थिडके. पडले दोन लक्षां
वरती. दे माय धरणी ठाय असें होऊन गेलें
आहे. काय सांगूं भाऊ, मल्हारशाई मुळे
अगदी नस्त झालो आहों. काय करावें? उ
पाय चालत नाहीं!!

मल्हारशाईत भ्यावें व सौद वास बसू
न वासुदेवास आठवावें तर निकंदही
अपेशच. रामराम ह्मणत बसावें तर म हीं
नांव कां नाहीं घेत ह्मणून रामानुज लक्ष्मण
लागतो मागें. बनांत तर रामाच ह्मण
ण्याची चाल आहे व लक्ष्मण ह्मणतो म
ला आठवा, तेव्हां लोकानीं करावें तरी
कसें? मुख्य इनामदारें तर डोळे झाक
करतात आणि एथें तर गाठ चरकाशीं.

बरें, साडेसातीचा फेरा तर पडा; गेले
साली पावसानें बुडवलें पिकानीं हातचे सो
डले. तशांत, चिमण्या, साळुंक्या यानीं
तर खाऊन चकून फस्त केलें. जणू हात
धुऊनच मागे लागल्या होत्या. यंदा काही
तरी बरें असून थोडीशी सुबत्ता आहे तरी
पोटभर भाकर खाण्यास मिळण्याची पंचा
ईत सारांश येरे माझ्यामागल्या व कण्या
भाकरी चांगल्या हेच खरें!!

एडिटरराव इजा बिजा तर झाला
आता तिजा कसा होतो तें पाहावें. नाहीं
तर अटतां बाळ, पिटतां बाळ, बाळोबाळ
निसंतान, जातीचा अभिमान, व दाढी
चा फळफळाट, म्हणे आहेना कीं बाळ
काचे चोरीस फाशीची शिक्षा. नाहींतर ग
वऱ्याचे चोरीस पंधरा दिवसांची ठेप सक्ती
ची. हरी विठ्ठल. मुक्काम अवकारी ता०
तरकारी जि० ओकारी प्रांत चुकारी.

"भिकारी पोपट"

वऱ्हाडसमाचार.

मिती वैशाख शुद्ध १ शके १७९९

मि० परशराम सखाराम यांवरील खटला.

उमरावतीच्या डिपुटि कमिशनर साहे
बाचे क्लार्क आफ धि कोर्ट मि० परशरा
म सखाराम यांस ससिंड केलें आहे व
त्यावर काहीं गुन्हे लागू होण्याजोगे आहि
त किंवा कसें, हें पाहून अभिप्राय कळ
विण्यासाठीं रेसिडेंट साहेबांनीं तीन युरो
पियन गृहस्थांची एक कमिटी उमरावती
मुक्कामीं नेमिली आहे. तिजमध्यें काम
कसें चालतें व परशरामराव यांजवरील दो
षानें स्वरूप कसें काय आहे तें वेळोवेळ
वाचकांस कळवावें अशी आमची इच्छा
आहे. सबब त्या कामास आज आहीं
आरंभ करितों. व या आमच्या लेखाक
डे मेहेरबान रेसिडेंट साहेब अगत्यपूर्वक
लक्ष देतील अशी आह्मी आशा करितों

श्रीधर मोरेश्वर काळे या नावाचे एक
गृहस्थ उमरावतीच्या डिपुटि कमिशनर
आफिसांत कारकून होते व पुढें ते मोर
शी तालुक्यास थोडे दिवस नायब तहशील
दार झाले होते. आणि आतां ते कारं
जास कारकून आहेत, त्यांचा व मि० प
शरामराव यांचा स्नेह असून पत्रव्यवहार
होता. अलिकडेस श्रीधरपंताचें मन पर
शरामराव यांविषयीं दूषित झालेलें आहे.
ते म्हणतात कीं आम्ही नायब तहशिलदारी
वर गेलों असतां आह्मांस परशरामराव यां
नीं पुन्हा मागें ढकलेलें व आमचा हक्क बु
डविला. हे श्रीधरपंताचें ह्मणणें कितपत ख
रें आहे याजविषयीं वाचक सहज कल्प
ना करितील. कारण कोणाला नायब किंवा
तहशिलदार करण्याचें अथवा कोणाचा ह
क्क बुडविण्याचें शिरस्तेदाराचे मुखत्यारीवर
असतें असें कोठें आढळत नाहीं. अस्तु.
श्रीधरपंताचे मनांत असा ग्रह घेतल्या
दिवसापासून ते परशरामराव यांजवर का
ही किटाळ आणण्याचे तजविजीस लागले
असें दिसतें. मोरशी तालुक्यातील
काठपूर येथील बनसिंग पाटील याणें
परशरामराव यांस अमुक रुपये लांच दि
ल्याचें शाबित व्हावें अशा अर्थाचें एक
पत्र बनसिंगानें श्रीधरपंतास पाठवावें याक
रितां श्रीधरपंतानीं तशा पत्राचा एक
मसुदा सजवून व स्वहस्तें लिहून पाठविला
होता तो मध्यंतरीं परशरामराव यांस मि

ळाला. तो चौकशीच्या प्रकरणांत दा
आहे त्याची नक्कल आम्ही पुढील अं
देऊ. गेल्या नोवेंबर महिन्यांत श्रीध
नीं परशरामराव यांचें एक पत्र व हि
क्लार्क आफ धि कोर्ट रा. व्यंकटेश
ड यांचीं दोन पत्रें तेथील कमिशनर
बाकडे अर्जासोबत दिलीं. त्यांणीं
डिपुटी कमिशनर मि० हार्डर्न साहेब यां
रिपोर्टाकरितां पाठविलीं. त्यांणीं सा
ण चौकशीकरून व परशरामराव यां
जबाब घेऊन ते प्रकरण कमिशनर सा
कडे रवाना केलें. व परशरामराव
बदली करावी असा आपला अभिप्राय दि
त्याप्रमाणें कमिशनर साहेबानींही त्य
वणीजिल्ह्यांत नेमावें असा अ
रेसिडेंट साहेबांकडे प्रकरण पाठवि
तें ऐकतों. ही नोवेंबर महिन्यातील
झालें. त्यावर रेसिडेंट साहेबानीं त्या
च संबंधानें परशराम राव यांच्या ना
कोही चौकशी करावी म्हणून ही कमि
नेमिली व ते परशराम राव आपलें काम
असतां खरा प्रकार बाहेर निघण्यास
कसें होईल म्हणून त्यांस ससिंड केलें
सा या खटल्याचा आरंभ आहे.
शींत क्या० मेजिस साहेब, मुख्य प्रे
ट व क्या० फ्यारर साहेब आणि क
ग्रांट साहेब हे मेंबर आहेत. व मि०
र्डन साहेब डिपुटी कमिशनर हे पाि
टर आहेत ७ वे तारखेस प्रथम काम
भरलें त्या वेळीं परशरामराव यानीं
धरपंतास लिहिलेलें पत्र व रेसिडेंट
ब.कडे जाऊन चौकशीस परत आले ते
चले गेले. ते मुख्य मुद्याचें आहे म्ह
त्यातील आशय आम्हीं आपले वाच
स कळवितो.

श्री

राजमान्य राजश्री श्रीधरपंत का
मुक्काम मोरशी

विनंती विशेष आपण टपालमार्गें पत्र
विलें तें पावलें. परिक्षा कसली व क
रितां होणार म्हणून विचारिलें त्य
ही परिक्षा दिवाणी व फौजदारी काम
ची, नायब लोकांस अधिकार देण्या
रितां होणार आहे—आम्हाकरितां आ
बैल घेतला आहे तो येतांना घेऊन या
नाहींतर तुमचा आमचा तंटा होईल—
तांना हळदीचे बीं चांगलें एक पक्का
घेऊन यावें—तसेच पोपट म्हणजे बा
पाडीच्या, ओल्या शेंगा आम्हाकरि
घेऊन याव्या—तहशीलदाराकडे तु
चा दोडकपया येणें आहे तो न तुम्ह
डील राहिलेला बाकी पाठवून द्यावी. तु
बाल्याचा हिशेब चुकता करावयाचा
हे. भास्कर बाबा यांचे बुकाचे पैसे ही पा
वून द्यावे. कळावें हे विनंती.

अशा प्रकारच्या मजकुराचें पत्र आहे
यावरून परशरामराव यांवर किती जबाब
री येईल व त्यांत काहीं अन्य संकेत अस
कीं काय याची कल्पना वाचकच सहज क
शकतील. आमच्या श्रीधरपंताचें ह्मण
आहे कीं, या पत्रांतील हळदीचा अ
सोनें असा आहे. व बाळाच्या शेंगा त
खरोखरीच्या आहेत. व त्या सोन्याव
जें त्यांनीं तर्कशास्त्र लढविलें आहे तें अ
अपूर्व आहे ह्मणून त्याचा मासला आम

आपले वाचकांस पुढील खेपेस देऊं. रघुनाथराव यांनीं सदरहु पत्राचा अर्थ करण्याकरितां ५।७ विद्वान व भाषाभिज्ञ लोकांच्या साक्षी लिहून दिल्या होत्या परंतु त्या घेण्याचें कारण नाहीं असें कमिटीनें सांगितलें.

याच दिवशीं म्हणजे ७ वे तारखेस श्रीधर पंतांनीं दुसरें एक पत्र डिपुटि कमिशनर साहेबांकडे गुदरलें त्याचा जबाब व दुसरीं चार प्रकरणें परशरामराव यांस कळविलीं त्यांचा जबाब देण्यास त्यांस ९ वे तारखेची मुदत नेमून दिली व त्या दिवशीं थोडासा त्यांचा पुरावा घेतला आणि पुढें २१ वी तारीख नेमिली व २१ वे तारखेच्या दिवशीं कपा० मॅजिस साहेब आजारी आहेत म्हणून जून महिन्यापर्यंत चौकशी तहकुब केली.

आतां या दुसऱ्या पत्राचें व चार प्रकरणांचें स्वरूप काय आहे तें आम्ही पुढें ओघानें सांगू. सध्या इतकेंच सांगतों कीं चौकशीं अधिकाधिक तहकुब होत चालली ही गोष्ट फार वाईट आहे. अधिकारावरील मनुष्य अनाधिकारी केला म्हणजे त्याचें वजन व लोकांचे मनांतील ग्रह कमी होतो आणि चौकशी जर महिनेच्या महिने लांबली तर विरुद्ध पक्षकारास व दुसमान लोकांस नवीं नवीं कुभांडें रचण्यास अवकाश होतो म्हणून ही चौकशी लांबणीवर टाकूं नये अशी आमची कमिटीस व रेसिडेंट साहेबांस शिफारस आहे. कामदारास सस्पेंड करून महिनेच्या महिने कुजत ठेवणें हें रास्त नाहीं. एकतर त्याच्या पगाराचें नुकसान होत असतें व दुसरी त्याला रात्रंदिवस काळजी असते. व कधीं कधीं निरपराधी मनुष्यावर असे प्रसंग आदावतीनें येत असतात म्हणून अशा बाबदींत सरकारचें कर्तव्य इतकेंच असावें कीं, विलंब न लावतां व कोणास फाजील सवड न देतां त्याची चवकशी करावी. नोवेंबर महिन्यांत पत्राचें प्रकरण उद्भवलें, एप्रिल महिन्यांत त्यासाठीं कमिटी बसली, व जून महिन्यावर तहकुब राहिली ही कुंभकर्णाच्या झोपेंचीच एक वार दिसते. व यावरून चौकशी पुरी होण्यास आणखी किती काळ लागेल तें समजत नाहीं. तर असें नसावें. यवतमाळचे क्लार्क आफ धि कोर्ट हे नुकतेच सस्पेंड होऊन त्यांच्या तजविजेस अधिक दिवस लागले होते तर त्याबद्दल रेसिडेंट साहेबांनीं खेद प्रदर्शित केला हें उदाहरण कमिटीनें लक्षांत ठेऊन चौकशीचें काम त्वरा करणें योग्य आहे असें आम्हास वाटतें.

आतां या प्रकरणांत आज आमच्यानें अधिक कांहीं सांगवत नाहीं, पण लोकांत असें वाटूं लागलें आहे कीं, उमरावतीस सर्पसत्राप्रमाणें हा एक यज्ञ सुरू झाला आहे व त्यांत कितेकांच्या आहुती पडणार तर हा धाक लोकांस असूं नये, कोणाचा अपराध छापला जाऊं नये, व कोणास उगीच लांडी लबाडी करावयास फूस होऊं देऊं नये, यथान्याय खरा प्रकार बाहेर निघावा इतक्याच पुरतें अधिकाऱ्यांचें लक्ष्य मोठ्या खबरदारीचें असावें लोकांत असें बोलतात कीं परशरामरावाचे वतीनें जे साक्षीदार चौकशींत येणार आहेत त्यांस, कोणी कोणी, धैर्य खचवितात, त्यांस धमकी देतात, व त्यापासून परांङमुख करूं पहातात व ही गोष्ट लोकांच्या मनांत ठसण्यास काकतालिन्यायाप्रमाणें कार्य कारण झालें आहे. तें असें कीं विठ्ठल विष्णु नावाच्या नाझराकडील शिपायाची या कमिटीपुढें साक्ष झाली ती फिर्यादीतर्फे असून परशरामराव यांस प्रतिकूळ अशी झाली नाहीं, व दुसऱ्या कांहीं मुद्यावर परशरामराव यांनीं त्याची साक्ष दिली होती व ती २१ वे तारखेस होणार होती पण दरम्यान त्यावर ज्यार आण्याच्या लबाडीचा एक खटला उपस्थित झाला व त्यास १ वर्ष सक्त मजूरी कैदेची शिक्षा झाली. आतां त्या खटल्याचें स्वरूप आम्ही पुढें सांगूं. सध्या इतकेंच सांगतो कीं त्यावरून लोक बरेच गडबडून गेले आहेत. म्हणून आम्ही या प्रकरणांतील प्रासिक्युटर साहेब व कमिटीच त्रिवर्ग न्यायाधिकारी साहेब यांस अशी शिफारस करितों कीं, या कामीं लोकांचा भलता ग्रह न व्हावा, त्यांचीं चित्तें फाटलीं न जावीं, त्यांस दहशत न पडावी, विश्वासी लोकांस कोणाच्या घरावर आग पाखडावयास न यावी, व कोणी खरा अपराधी असेल तर तो सुटला जाऊं नये म्हणून त्यांनीं फार काळजी घ्यावी. नगरास महेश्वर हरी शिरस्तेदार होते त्यास खाड्यांत टाकावें अशी माठेयास इच्छा झाली ती पाहून बाजार बुणग्यांनीं कंबरा बांधल्या व परोपरीचे खोटें नाटे पुरावे सजवून व अधिकाऱ्यांनें मन दूषित करून त्यास कैदेंत टाकलें. त्याचप्रमाणें सात, त्यास वाळकोबा काका परिवेकर, माधवराव गोविंद वगैरे मोठ मोठ्या गृहस्थांवर पाहिजे तशीं कुफाणें आणून मोठाल्या कैदेच्या शिक्षा त्यांना दिल्या गेल्या, व तो खासगी दुस्मानीचा व झोंटींग पाच्छाई सारखा प्रकार होता तसा एथें नाहीं व या चौकशींत न्यायच होईल असें आम्हीं लोकांस कळवितों व तसा भरवसा बाळगतों. सदरी सातारची गोष्ट आम्हीं सांगितली तींत वरिष्ठ अधिकाऱ्यांनीं पुष्कळ शिक्षा कमी केल्या व महेश्वर हरीचा तर त्यांनीं हायकोर्टानें बंद खुला केला व त्याला पुन्हा शिरस्तेदार केलें. या गोष्टी आमच्या वाचकांस ठाऊक असतीलच असो हें प्रकरण बरेंच लांबलें सबब आज आम्हीं आतां हे पुरे करितों.

वऱ्हाड

चिखलदऱ्यास हवा फारच रमणीय आहे. व पूर्व वऱ्हाडचे कमिशनर, स्यानिटरी कमिशनर, विद्याखात्याचे डायरेक्टर रजिस्टर खात्याचे इन्स्पेक्टर जनरल वगैरे कित्येक साहेब लोक तेथें गेले आहेत असें कळतें.

—०००—

मि० शेखहिसामोदीन साहेब इलिचपुराकडे जाऊन पुन्हा येथें आले होते. ते दोन दिवस राहून सिकंदराबादेस परत गेले.

—०००—

उमरावती डि. क. आफिसचे डिपुटि क्लार्क आफ धि कोर्ट रा. व्यंकटेश मार्तंड यांचा पगार तहकूब केला आहे. कारण एका प्रकरणांतील कांहीं कागद सांपडत नाहींत.

—०००—

मेहेकर (मित्राकडून) ता० १९ माहे एप्रिल सन १८७३ इ०

येथील तहशिलदार मि० दोराबजी कावसजी यांजला दहा दिवसाची रजा मिळाल्यावरून ते आज रोजीं अकोल्याकडे सहकुटुंब गेले.

सुमारें पावणेदोन वर्षामागें येथील हिंदुस्थानी शाळेचे हेडमास्तर अबदुल करीम हे त्यांच्या बदचालीमुळें शाळेतून बरतर्फ झाले. पुढें त्यांनीं, दुसरा कांहीं धंदा पहावा म्हणून त्यांच्या हितकर मित्रांनीं त्यांजला बहुत प्रकारें बोध केला. तो त्यांनला न आवडून मद्याच्या पेल्यास माशी जशी प्राण गेला असतांही सोडीत नाहीं त्याप्रमाणें विषयरूप पाळीस भुलून अबदूल करीम येथेंच राहिले. अशा स्थितींत निरुद्योगी राहिल्यावर दिनचर्या निभण्यास द्रव्याश्रय पाहिजे. आतां द्रव्य कसें प्राप्त व्हावें म्हणून अबदुलकरीम साहेबांनीं जो यत्न केला त्याचें थोडक्यांत येथें वर्णन करितों.

मि० रीडसाहेब एक्झिक्युटिव्ह इंजिनियर एथें असतां त्यांच्या एका नोकराशी अबदूलकरीम यांचा स्नेह झाला व त्या नोकरास मुंबईस आपले घरीं खर्चाकरितां कांहीं पैसा पाठविण्याचें अगत्य पडल्यावरून त्यानें एथील तिजोरींत पन्नास रुपयांची बांक नोट खरेदी करून अबदुल करीम यांजकडून पत्र लिहविलें व त्या पत्रांत सदरहू नोट घालण्याकरितां त्याच्या स्वाधीन केली. अबदुल करीम याजला खर्चाची तंगी होतीच व अनायासें हातीं पडलेली शिकार दवडूं नये म्हणोन हातचलाखी करून नोट पत्रांत न घालतां एक कोरा कागद नोटीच्या बदला घालून पत्र बंद करून पत्राच्या मालकाच्या हवालीं केलें. त्या बिचाऱ्या भोळ्या मनुष्यानें तें पत्र पोष्टांत नेऊन रजिष्टर केलें तें मुंबईत पोंचल्यावर नोट पत्रांत लिहिल्या प्रमाणें नाहीं असें पाहून पत्र पाठविणारास नोट पावली नाहीं म्हणोन उत्तर लिहिलें. हें पत्र वाचल्या बरोबर गरीब बिचाऱ्या नोकरास कांहीं सुचेनासें झालें परंतु अखेरीस कांहीं वेळानें त्याजला सुचलें कीं पोस्ट मास्तरांस विचारावें म्हणजे कांहीं पत्ता लागल्यास लागेल असें मनांत आणून तो नोकर पोस्टमास्तराकडे नोट पावली नाहीं म्हणून खबर देण्याकरितां गेला. एथील पोस्टमास्तर मोठे धूर्त व अनुभविक असल्यामुळें नोट तूं समक्ष पाकिटांत घातलीस किंवा दुसरे कोणाकडून हें काम करविलेंस असें विचारलें. हा प्रश्न केल्याबरोबर त्या नोकरानें अबदुल करीम याजकडून हें काम करविलें म्हणोन सांगितलें असा जबाब ऐकताच अबदुल करीम साहेबांची कीर्ती पोस्टमास्तरांस माहित होतीच त्यावरून त्यांनीं त्या नोकरास सांगितलें कीं तूं पोलिसांत जाऊन खबर द्यावी व ही बातमी कोणास कळूं नये. त्याजवरून त्यानें खबर देऊन अबदुल करीमच्या घराचा झाडा घेतला तों घरांत त्याच नंबराची नोट सांपडली. व अबदुल करीम याजवर मुकदमा झाला वे मेहेरबान डे. क. साहेब जिल्हे बुलढाणा यांच्या समोर अबदुल करीम याजवर कपट शाबीद झालें त्यावरून त्याजला सहा महिन्यांची सक्त मजुरी कैदेची कडक शिक्षा गेल्या महिन्यांत डे. क. साहेबांनीं दिली. जर पोस्टमास्तरांनीं नोकरास पोलिसांत खबर देण्यास सांगितलें नसतें व अबदुल करीम याजला न समजू देण्याविषयींचा बंदोबस्त ठेविला नसता तर नोटीचा तपास न लागता व पोस्टखात्याची मात्र बदनामी झाली असती. या कामांत पोस्टमास्तरांनीं जी हुशारी केली ती तारीफ करण्यासारखी आहे सबब इन्स्पेक्टिंग पोस्टमास्तर प्रांत वऱ्हाड यांनीं बढतीचा समय आला असतां एथील पोस्टमास्तर ह्यांस विसरूं नये असें त्यांस आम्ही सुचवितो.

वर्तमानसार

मि० पिन्ही साहेब पुण्याचे जडज यांस मुंबईस हायकोर्टांत अकटिंग जडज नेमिलें. व पुण्यास बारन डी एच लारपेंट यांस जडज नेमिलें.

धुळ्याचे फर्स्ट क्लास सेकंडग्रेड सबार्डिनेट जडज रा. बा. दाजी गोविंद, गुप्ते यांस ५०० रुपयें पर्यंत दाव्याचा स्माल काजकोर्टाचा अधिकार मिळाला.

ग्वाल्हेरचे शिंदे सरकार आग्र्यास गेले आहेत व तेथें १९ दिवस राहणार.

बडोद्याचे श्री० मल्हारराव गायकवाड हे सांधे वातानें आजारी आहेत. त्या शहरांत गेल्या आठवड्यांत दिवसा ढवळ्या तीन ठिकाणीं आगी लागून पुष्कळ नुकसान झालें. व एक दोन माणसें आणि पुष्कळ गुरें मेलीं.

रेवरंड नारायण शेषाद्री विलायतेस गेले. ते स्काटलंडांत सहा महिने धर्मोपदेशकाचें काम करणार आहेत.

योग्य नेमणूक—हल्लीं होळकर सरकाराकडे न्यायाधिश नेमण्याचें काम चाललें आहे त्यास लक्षून खानदेश वैभवांत लिहिलें आहे कीं वरणगाव तालुक्याचे अगर धुळ्याचे मामलेदार अगर आबाजी नानाजी यांतून एकाची नेमणूक व्हावी त्यास ही सूचना योग्य आहे. आबाजी नानाजी यांस ही जागा आवडेल अगर ते आपलें अयुष्य पुन: नोकरीत घालवितील असें वाटत नाहीं.

धुळ्याचे मामलेदारा विषयीं आम्हास माहित नाहीं पण प्रथमचे रा० रा० बळवंतराव रावजी पेंडसे वरणगावचे मामलेदार हे थोड्या दिवसांत पेनशन घेणार. हल्लीं त्याबद्दलचें काम चालू आहे असें चांगल्या आधारावरून कळतें त्यास, यांची योजना सदर सरकार करतील तर फार चांगली नेमणूक होईल. सदर गृहस्थाची आम्हास व आमचे मित्रास चांगली माहिती आहे हे अनुभवी असून नवीन विद्येप्रमाणें उद्योगी व देशहितेच्छु आहेत. नवीन कल्पना काढून देशाचें हित व्हावें या विषयीं यांचें चांगलें लक्ष्य आहे. यांचे स्नेही व ज्याही हल्लीं भोरास कारभारी आहेत हे घरंदाज असून थोर जागेंत लायक आहेत. या आमच्या लेखाकडे होळकर सरकार व माळवा अखबार कर्ते लक्ष्य पोंचवितील तर बरें होईल.

कायद्याविषयीं माहिती-

मागील अंकावरून पुढें चालू

करार शास्त्र—हें शास्त्र व्यवहारांत फार जरूरीचें आहे. व ह्यांत करार ह्मणजे वचन तें देण्यास पक्षकार स्वतः सज्ञान असावेत असें सांगितलें आहे. वचन दोन प्रकारचें आहे. स्पष्ट व गर्भित विशेष प्रकार लेखि करून सर्व प्रकारचें वचन लेखी किंवा तोंडचें असलें तर चालतें. करारास नेहमी दोन पक्षकार लागतात. एक सुचविणारा व दुसरा मान्य करणारा कित्येक करार नीतीविरुद्ध. कायद्या विरुद्ध. धर्माविरुद्ध सदसद्विचाराविरुद्ध, कायद्याचे, फसवणुकीचे व लबाडीचे असल्यानें न्यायाचे कोर्टास रद्द करण्याचो सवड असतो. करार शास्त्र हें सर्व धर्मांत आहे. व त्याची जगांत सर्व प्रतीच्या मनुष्यात प्रसिद्ध आहे यास्तव या शास्त्राची विस्तारपूर्वक माहिती देणें जरूर नाहीं असें मी समजतो.

अज्ञानाविषयींचें शास्त्र— हें शास्त्र व्यवहारांत परिपाठाचें आहे परंतु याजविषयीं माहिती करून घेण्या जोगी यांत कांहीं महत्विक खूबी नाहीं असें समजून कित्येक कायदे पाहणारे आपल्या अमोल्य काळाचा भाग याजला बक्षिस देत नाहींत. मी ह्मणतों हें शास्त्र अवगत असणें फार जरूरीच आहे. सविस्तर माहिती देणें हें तूर्त सहेतुक होणार नाहीं याजकरितां संक्षेपानें कांहीं कांहीं माहिती देतों.

अज्ञान ह्मणजे ज्याना ज्ञान नाहीं ते अल्पवयी. अल्पवयी यांचें संरक्षण कोणी करावें याजविषयीं प्रत्येक धर्मांतील नियम एकमेकांशी मिळत नाहींत. तथापि फारसें अंतर आहे असें दाखवितां येणार नाहीं. अज्ञान हा सज्ञान होण्यास हिंदु लोकांत १६ वर्षें लागतात मुसलमानांत जेव्हा प्रौढ दशा मनुष्याच्या चेहऱ्यावर दिसून येईल तेव्हा तो सज्ञान होतो. आणि नीतीची मर्यादा १५ वर्षांची आहे. इंग्रज लोकांत २१ वर्षांची आहे. नवीन मुदतीचे कायद्यावरून सर्वच जातीचे लोकास सज्ञान होण्यास १८ वर्षांची मुदत ठरविली आहे. अज्ञान दशेत मुलांनीं कोणापाशीं राहावे. त्याचे मिळकतीची व्यवस्था कोणी करावी. त्यांचें लग्न वगैरे आदीकरून कोणी करावें. त्यांच्या करितां दावे कोणी चालवावे. त्यांच्या करितां दुसऱ्या नेमलेले दाव्यांत जबाब कोणी द्यावेत, याचा विचार ह्या शास्त्रांत आहे. अज्ञान मुलांचे हिताकरितां केलेले सर्व प्रकारचे करार न्यायाचीं कोर्टें कबूल करितात. त्यांचें अनहित जेणें करून होणार तसे करार न्यायाचीं कोर्टें मान्य करीत नाहींत. अज्ञानास आपलें कर्ज वसूल करण्यासाठीं राजानीं विशेष सोहलत दिली आहे. अज्ञानास ज्ञान झाल्यावर त्यांनीं ठरीव मुदतींत दावे करावे असें ठरविलें आहे. अज्ञानास त्यानें केलेले वाईट कृत्यांची माफी मिळती. सारांश अज्ञानांचें पालन कोणी जवळचा नातलग करणार नसेल तर राजांनीं करावें असें अलीकडे सर्व धर्माप्रमाणें होतें. व त्या मानानें ब्रिटेश सरकारचे राज्यांत अनेक कायदे ठरले आहेत.

दिवाळखोराचें शास्त्र—प्रत्येक मनुष्यास लौकिक, द्रव्य, प्रतिष्ठा मिळावयाची हुरूप असते व असा योग्य हुरूप असणें देशाचे चढतें कळेचें लक्षण आहे यांत संशय नाहीं. ज्या मनुष्यांला ईर्षा नाहीं तो मनुष्य प्रपंचांत कांहीं कामाचा नाहीं. उदासीन मनुष्य कांहींच करणार नाहीं. त्याच्यानें आपला निर्वाहा इतर अज्ञान प्राण्या प्रमाणें करवला म्हणोन त्याणें मोठा पुरुषार्थ केला असें नाहीं. मनुष्याचें कर्तव्यकर्म ह्या जगांत हें आहे कीं, आम्हीं प्रत्येक स्तुत्य कर्मीं लालसा ठेऊन आपला व देशाचा नफा होईल असे उद्योग करावेत. तर अशा उद्योगास उत्तम पोषक, केवळ हुरूप आणि ईर्षा हेच आहे असें ह्मटलें असता चालेल.

अशा प्रकारचा हुरूप अथवा ईर्षा जावळगून जो मनुष्य उद्योग करितो त्या उद्योगात द्रव्याचे संबंधानें त्याचा सर्व काळ नफा होतो व कधी कधी त्याच्या दुर्दैवानें तोटा होऊन जवळ असेल नसेल तें सर्व नाहींसें होतें व आपल्या जीवितास मुकण्याचाही प्रसंग त्याजवर येतो. ह्यांत त्याणीं जगाचा नफा करण्याचे बुद्धीनें केलेले व्यवसायांत आपले स्वतःस बुडऊन घेतलें अथवा आपल्याशीं संबंध राखणाऱ्यास कांहीं अंशानें घस लाविली तरी तो दोषी नाहीं. याजकरितां अशा आकस्मिक संकटांत पडून जीवितास मुकण्याचे प्रसंगीं राजानें त्याजला आश्रय देणें हें नीतीचें होणार आहे. व तशाच विचारानें दिवाळखोर ह्मणजे नादार लोकांनां राजानें आश्रय द्यावा या बाबद हें शास्त्र ठरलें गेलें आहे. व ह्या शास्त्रांत मुख्यत्वेंकरून कोणी मनुष्य कर्जानें भावाऊन गेला असतां त्याजला राजानीं आश्रय कसा द्यावा आणि त्याचे देण्या घेण्याची व्यवस्था राजांनीं कशी करावी याजविषयीं सविस्तर विचार केला आहे. त्यांतील बहुतेक नियम प्रचारांतील आहेत तथापि विषयास अनुलक्षून थोडे बहुत सांगणें अवश्य आहे म्हणून सांगतो.

कोणा मनुष्यास त्याच्या शक्तीबाहेर कर्ज झालें आहे व सावकारलोक नाना प्रकारचे जाच करितात असें वाटेल व त्याच्यानें, आलेल्या परकर्जाची मिटवामिटव होत नसेल तर त्यांणीं राजास आश्रय मागावा असें सांगितलें आहे. ह्या ठिकाणीं राजानीं आश्रय देण्याचा अधिकार दिवाणी अधिकाराचे कोर्टास दिला आहे. यास्तव तशा योग्य अधिकाराच्या कोर्टास अर्ज करावा असें सांगितलें आहे. ह्या अर्जास त्यांणीं आपलें येणें व आपणास देणें तसेच आपल्या जवळ आहे ती सर्व प्रकारची माल मिळकत या बद्दलची यादी जोडावी. ह्या अर्जावर सत्यत्वाविषयींची त्यांणीं प्रतिज्ञा करावी. आश्रय मागण्याविषयींचा अर्ज आला असतां कोर्टानें प्रथमदर्शनी अर्जदारास सावकारास सावकाराचे कर्जाचे पेचांत भयंकर रीतीनें घालूं नये ह्मणून चालचलाऊ आज्ञापत्र देऊन बंदोबस्त करावा व तदनंतर त्याची स्थिति अशी कां झाली आणि ती सुधारण्याजोगे कांहीं उपाय योजिले जातील कीं नाहीं याचे शोधास लागावें. तशा शोधाअंतीं त्याच्या प्रतिस्पर्ध्यांकडून ह्मणजे सावकारलोकांकडून त्याची लबाडीची वागणूक दाखविली न गेल्यास व अर्जांत लिहिल्याप्रमाणें आश्रय देणें जरूर आहे असें दिसून आल्यास त्यांजला पूर्ण अभयाचे पत्र द्यावें. ह्या अभयपत्राचा मान प्रत्येक न्यायाचे कोर्टानें ठेविला पाहिजे व सावकारांचे कर्जाकरितां पुढें त्याचे शरीरास कोणतेही प्रकारची इजा न दिली पाहिजे.

नादारास सावकाराचें कर्ज देण्यास ऐपत नाहीं असें असेल तेव्हा त्याजवर ज्या सावकाराचें कर्ज असेल त्याजला साधारणरीत्या जो न्यायसंबंधी कर द्यावा लागतो तो राजानीं त्या कराचें ओझें नादारावर पडणार ह्मणून पुष्कळ अंशीं माफ केला आहे.

नादारानें प्रामाणिकपणानें व्यवहार केला आणि त्यांत त्याजला तोटा आल्यामुळें त्याणें राजाचा आश्रय केला तर त्यापासून मुख्य फायदे दोन झाले असें समजलें पाहिजे. एक त्या प्रामाणिक ऋणकोचें संरक्षण झालें व दुसरें लबाडीनें किंवा अयोग्य साधनानें एकानें दुसऱ्यास नाडूं नये असा बंदोबस्त झाला. आतां तावकाराचा पैसा त्याणीं दिल्याचा दशांश सुध्दां त्याजला परत मिळाला नाहीं. अशा दृष्टीनें पाहिलें ह्मणजे तोटा झाला असें दिसतें परंतु तसें नव्हे. नादारानें व्यापार केला, त्या व्यापारांत त्याच्या हातून पैसा गेला तो दुसऱ्यास मिळाला व दुसऱ्यास अधिक व्यापार करण्यास साह्य झालें मिळून सावकाराचा पैसा कर्जरूपानें बाहेर गेला-खरा परंतु दुसऱ्या रूपानें त्याजला मिळण्याचा आहेच. व असें जरी न झालें तरी निदान इतकें तर खास झालेंच कीं, द्रव्याचा उपयोग करण्याचे लक्षणाप्रमाणें उपयोग झाल्यामुळें तें द्रव्य व्यापारांत घातलें गेलें व त्याजवर होणारे व्यापारानें सर्व देशास अंशतः फायदा झाला. ही कल्पना प्रथमदर्शनी मोठी चमत्कारिक व तोंड्याची दिसती परंतु ह्यांत तो त्याचें करण मुळींच नाहीं असें ह्मटलें तरी चालेल. कारण व्यापार हा देशाचे हिताकरितां आहे व देशाचें हित हाण्यास झटण्यानें कर्तव्य आहे. एकानें आपले जवळचा अथवा दुसऱ्यापासून घेतलेला पैसा व्यवहारांत घातला व त्याचा फायदा तिसऱ्यास मिळाला, एकंदरीत देशाचें हितच झालें.

प्रत्येक व्यवहारात प्रामाणिकपणाची जरूर आहे. जेथें प्रामाणिकपणाचा अभाव दिसेल तेथें दंड करण्याचा अधिकार राजास आहे हें उघड आहे. नादारानें कपट अथवा लबाडी केली व पैसा आच्छादून ठेवून सावकारास आंगठा दाखविला तर त्याणें दंडनीय अपराध केला असें होतें व त्याजला भक्कम शिक्षा मिळते. हाही नियम याच शास्त्रांत आहे. पैसा कर्ज काढून व्यापारात घातला असतां या पैशाचें अंगीं वृध्दी होण्याचा जो गुण आहे तो कमी होत नाहीं व जरी एकाचा तोटा झाला तरी देशाचा तोटा नाहीं. व असल्याप्रकारचे, एकाचें कर्ज बुडालें

असतां त्याची परवा नाहीं अशा
ध्यांतरूपी दाखला दिला त्याचें
कारण हा नादारानें लबाडी करून
च्छादून ठविला असतां त्याजला
ईल असा नियम आहे असें मनां
त येईल. हा सिध्दांत आणखीही
लांगल्या उदाहरणांनीं खरा कर
वितां येईल परंतु प्रस्तुतचा हे
तत सांगण्याचा आहे. अशा प
स्ताराचा जरूर नाहीं ह्मणून पुरे.

नोटिस.

भवानीदास इच्छाराम, सा
न शेगाव यांस हरी पांडे सुत
डे राहणार अकोला याजकडू
देण्यांत येते कीं तुमचे आमच
तींत अकोला एथें सुमार सात
न आहे व तिचा मी वहिवाटदार
आपला आमचा सरळ व्यवहार
असतां हल्लीं आपले पोटांत का
आलें आहे असें दिसतें. या आठ
तुह्मीं शेगावाहून एथें आला आणि
कत तोडण्याचे दर्शविलें त्यास अ
नुकूल झालें परंतु काल रोजीं तु
कदम आमचे पश्चांत कुलूप
नह्यास व आमचे घरचे दागिने
नाव काढून घेऊन गेला हें आ
आहे. अस्तु आतां तुह्मांला मुद्दाम
नोटिशीनें कळवितों कीं तुह्मी
ल्या आहेत आजवर आमचे सम
रोज कसलाही जमाखर्च करूं नये.
ल तर त्याचे जबाबदार आम्ही होण
हीं व आमचें नुकसान जें होईल तें
पासून भरून घेऊं. दुसरें, अवधूत
डाचे मुकदम्यांत तुह्मी आह्मांस रु
दोन हजार रुपये इनाम देऊं केले
हेत ते अजून दिले नाहीं ते आतां
वें, तिसरें, गणू इच्छाराम यांचे दु
आमची जी रक्कम जमा आहे ती
वर्षांचे व्याजानिशी आमची आ
रोख द्यावी याचप्रमाण विलंदाला. ह
याच्या जवळून तुम्ही जी नफ्याची
म घेतली आहे तींतील आमचा
आण्याचा हिस्सा आम्हाला द्यावा. इ
व अकोट वाल्याचे अडतीचे बाबदींत
फ्याचा जो पैसा आला आहे त्य
आमचा दोन आण्याचा भाग आ
रोख द्यावा. वांभवरळगाचे प्रकरणांत
म्ही दोन वर्षें जें श्रम केले त्याज
५०० रुपये सालप्रमाणें आमचे
रीच १००० रुपये यावयाचे ते
द्यावे. कुलूप तोडून आमचे दागिने
तुह्मी नेले आहेत ते लवकर आमचे
म्हास पाठवून द्यावे नाहीं तर तुह्मावर
र्याद करू.

याप्रमाणें एकंदर आमचे सर्व क
चा उलगडा नोटिस-पोंचल्या पासून
क महिन्याचे आंत तुह्मी करावा न
ल्यास सरकारमार्फत तजवीज करून
ऊ. मग दिवाण दरबाराचा व या नों
टीचा खर्च तुह्मांला द्यावा लागे
कळावें.

[सही] हरी नारायण पांडे दातुर खु

हें पत्र अकोला एथें खंडेराव बाळा
फडके याचे वऱ्हाडसमाचार छा. छा. प्र.